

MENTOR

LIST ZA SREDNJEŠOL-
SKO DIJASTVO. URE
JUJE DR. ANT. BREZNIK

LETNIK IX. ZA L. 19¹⁶/₁₇

ŠT. 11.-12.

VSEBINA:

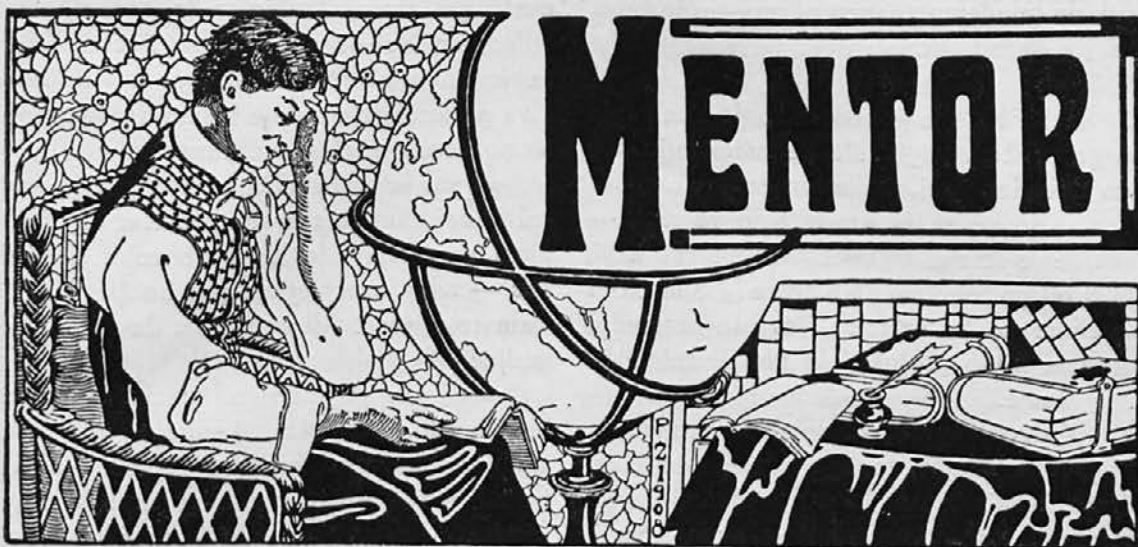
Fr. Bevk: Črtice	229
Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada. IX. (Dalje) . . .	236
Prof. Fr. Pengov: Brezdimni smodnik	241
Dr. Iv. Pregelj: Dve sliki iz moderne slovenske lirike. (Dalje)	252
Dr. J. Samsa: William Shakespeare. (Konec) . . .	257
Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev. (Dalje)	263
Drobiž:	

Naše slike. †Poročnik Fr. Kern. — Geografske drobtine: Podmorska telegrafija. Najbolj prometne ceste sveta. Portugalci. V okolici Konije. Šota. Ornitološke izkopanine. Petrolej. Budimpešta. Kitajska. Najmanjša država sveta. Ruski lan. Bushel. Kuba. Laponci. Mehikanski veleposestniki.

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne v mesecu in stane za dijake 2 K, za druge naročnike 4 K na leto.

Letnik IX.

1916/17.

Štev. 11.-12.

Fr. Bevk: Črtice.

Mati.

Voz je potresal po blatni cesti, razvoženi v kotanje, v katerih se je nabirala voda, pomešana z blatom, sikala ob vsakem tresljaju čez kolesa in padala, pomešana z blatom, na ljudi.

Stisnjeni so sedeli drug poleg drugega, na deskah med lesenimi lojtrnicami, se tiščali s hrbti in koleni, sključeni, molčeči in mračni kot dan, ki je tiščal z meglo in drobnim dežjem na pokrajino, raztezajočo se pred očmi kot neizmerna ravna plošča.

Konji so se mučno pretezali, se kadili in udirali s kopiti; na vseh obrazih je ležala trudnost in otožno dolgočasje, ki je rastlo od trenutka do trenutka in polzelo ž njimi in za njimi, kot enolična zemlja sama. Tukatam se je splašil vran in planil plahutajoče čez voz ter izgini v megli. Prikazalo se je drevo, ki je čuvstvo osamelosti in dolgočasje le še pomnožilo. Tu in tam hišica, ostanki vasice — —

Voznik je bil bradat mož, neusmiljenega izraza na obrazu, ki je renče neprestano vihtel bič, a udaril ni. Za njegovim hrbtom se je tiščala ženska, sključena glo-

boko v dve gubi; njen obraz je bil posejan z neštevilnimi gubicami, ki so se družile z očmi v otožen, skrbi poln izraz, celo njena usta in sključeni prsti, držeči culo na kolenu, so se zdeli jokajoči. Zavita v ogromno ruto je bila kot kup žalosti. Sopotniki so ji dejali »matič«.

Nasproti ji je sedel polgosposki človek, rejen, najbrže trgovec, z debelim prstanom na mezincu in naslonjen na palico, s čudno režečim se nasmehom, ki je neprestano iskal pogovora in zabave in po vsem vedenju sodeč, je bilo spoznati, da mu je v vsakem oziru nekako tesno. Ravno je bil končal svoj pogovor, ki se je sukal o vojaških stvareh, s sopotnikom, ki je sedel na njegovi levici, mladim človekom lepega vedenja, velikih brk in prijaznih oči, ko se je obrnil do ženice.

»Da, tako je!« je dejal kar tako brez zmisla, samo da nekaj reče. »Ali ne, mati? Ta prokleti kraj — ni ga konca!«

Ženica ni rekla ničesar, samo pogledala ga je. Trgovec se je zopet obrnil do znanca, ki je imel obvezano roko in se mu ni ljubilo govoriti. »Ta ženska gre bogve kam,« je hotel trgovec pogovora. Ko je vi-

del, da mlademu znanecu ni mnogo do tega, se je obrnil do ženice: »Kam greste, mati?«

Ženica mu je povedala naglo ime kraja in ga pri tem pogledala neznano mило. Čisto navaden kraj, majhen, neznaten.

»Kdo ve za ta kraj? Kdo ve zanj — a?« se je smejal trgovec. »Ti ne veš zanj, ki si bil po teh krajih? Kdo ve?« S širokim smehom se je ozrl po vozu in pregledal obraze, ki so poslušali in ubijali žalost in dolgočasje.

Zraven ženice je sedela še ena ženska, ki je bila mlajša, topega pogleda in čisto črnih, mastnih las, ki so ji gledali izpod temnega šala, padajočega v dveh koncih na usehle prsi, čez katere je držala sklenjene roke. — Zada na vozu je sedel begunec na ogromni culi, mrk in molčeč, kot da je nem in nima smeha. Vsi ostali so bili navadni ljudje, brez kake posebnosti.

»Po kaj greste, mati?« se je zanimal trgovec, ne toliko radi predmeta samega, kolikor iz dolgočasje. »Ali je tam božja pot? Če bi bila božja pot, bila bi razdrta. — Ne, nič! Take so naše ženske. Dvigne se in ne ve, zakaj. Ona ve pač, vsaj slutiti. Vso zemljo obleta iz neke čudne želje, iz nekega nagona, bi dejal. Ženska ima povsem drugo filozofijo kot moški, povsem drugo razglabljanje sveta.«

»Da,« je dejal znanec z obvezano roko. »Ženska je drugačna kot mi; naša dejanja so ji večno nerazumljiva. No, vprašaj jo celo, če se zanima za vse, če jo briga... Njeno bistvo je vse nekaj drugega.«

»Ne, ne briga je!« je dejal trgovec in zrl preko voza nekam. »Če bi se svet podrl, bi se jokala, a brigala ne bi se... Kaj je tam v megli? Ne tu... tam... tam...«

Pokazal je s prstom in vsi so zrl in ono stran. Skozi gосто belo meglo se je prikazalo v nejasnih obrisih stebrovje, štrleče kvišku kot prsti v nebo.

»Tam? Ah, tam! Spominjam se. Tu je mlaka — da, da! Gozd je bil — «

Zdaj so stala pokoncu gola debla, ovita od mraka in dežja v nebo. Tuintam je štrlela mala vejica od debla, ki jo je

pustil gol slučaj. Nekje je še vedno visel odlomljen vrh in se zibal. Prelomljeno deblo se je nagnilo na drugo, kot da počiva na prsih. Na tleh je ležalo drevje, veje so pokrivalo razkopane jame, listje.

»Tam je stala naša artiljerija,« je kazal mladi znanec s prstom levice. »Spominjam se: divjalo je. Tam ob robu je bila vas — zdaj je ni več... par kolib stoji... Tam so njivice. Ali se pozna, da so bili tu ljudje? ...«

»Aj, aj!« se je dvignil stari begunec z belo brado in dal glas od sebe. »To je tista zemljica, materina zemljica, lepa! ...« Prekrižal je roki in omahnil ter skoraj padel z voza. »Kaj počnem, ljudje moji? Nič ne počnem, nič ne morem početi! Tu je bila moja mati — jaz nisem od tu. Ustavite voz, vsaj za minuto ustavite!«

Začuden so pogledali vsi nanj. Obraz mu je sijal in nekaj velikega je bilo na njem. Zdaj je čepel, oči so mu gorele, usta razprta, v starikasti obraz so pršele kapljice dežja. Dvignil je roki. »Ustavite voz, ustavite!«

Voznik, ki ni vedel, za kaj gre, in je slišal samo tenek glas, ki je zaklical, je cuknil za vajeti in ustavil konje. Begunec je planil v hipu z voza, stopil na mokro njivico ob potu, sklonil se in jo poljubil trikrat zaporedoma, vmes je govoril besede, ki jih nihče ni razumel.

Vsi so molčali in zrl. Ko se je zopet usedel v voz, se je sključil, molčal s pogledom pred se, samo ustnice je pregibal, kot bi molil. Čuvstvo, podobno mori, je leglo na voz in na ljudi. Trgovcu je bilo neprijetno.

»Kdo drži noge križem? Zakaj molčimo? Ali si res nimamo ničesar povedati? Povej nam kaj; ne vihaj svojih brk neprestano!« se je obrnil do soseda.

Ta se je nasmehnil in pogledal odvažno. »Ničesar se ne da pripovedovati. Saj ne vemo, kaj imamo povedati drug drugemu, dasi bi vsi silno radi govorili iz srca v srce in ne samo iz ust v usta. Kaj naj rečem možu, ki je planil z voza? Ali me ne bo obsodil že s prihodnjim dejanjem?«

Molčali so zopet. Trгоvec je gledal žensko, ki je zaklapljala oči in jih odpirala. Nekdo je zazehal; drugi je držal roko vodoravno na dež in opazoval kaplje.

Voz je napravil ovinek, skočil vsak trenutek v kotanjo, da so potniki zaječali in trčili z bradami ob prsi. Po celi pokrajini nikjer človeka.

Naenkrat je odprla stara ženica usta in zastrmela v znanca z obvezano roko. Videlo se je, da hoče nekaj; dejala je plaho.

»Ali je še daleč grob?«

Pogledali so v njo, ki je zdaj uprla oči v tla, kot da bi bila osramočena, in zatrepetala; na ustnicah se je zibala žalost in hotela planiti v jok.

»Grob?«

Trгоvec je bil resen; ta z obvezano roko ni izpustil starkinega obraza iz oči, in ko se je zopet ozrla nanj, je dejal:

»Čigav grob mislite?«

»Mojeга sina. Jože mu je bilo ime. Koliko časa ga že nisem... saj ga ne bom več videla!«

Žalost na njenih ustnicah se je prekoltila v jok, solze so se ji udrle po licu in ji polzele čez brado v ruto.

»Na grob romate tedaj — —« je preudaril trгоvec. »Saj sem dejal: nerazumljive so ženske. Polne poti jih bo, od vseh krajev zemlje, z vsem uboštvo in žalostjo: vse na grob! Nikamor drugam, z nobeno drugo mislijo...«

»Grobov je mnogo,« je dejal počasi mladi znanec in preložil bolno roko. »Pravzaprav je en sam grob z milijoni trupel — posameznik izgine. Kdo se zmeni zanj?«

»Ali ni zaznamenovan? Ali niso vedeli, da pridem, gotovo pridem? — — Komaj sem dobila dovoljenje, in strašna je ta pot! Saj umrem — — Kako daleč leži moj sin! Ali vsi tako daleč ležijo?«

Z milim glasom, ki je segal v srce, je govorila te besede, hlastno, stavek za stavkom, sklepala je roke in krivila suhi ustni. Nekaj pretresujočega je leglo na vse. Trгоvec je gledal v tla; drugih oči so

nekaj iskale v temni daljavi, ki se je sproti odkrivala iz megle, sproti zagrinjala v njo.

»Molčite, mati!« je dejal mladi znanec. »Če je zaznamenovan ali če ni, dobili boste grob. Zdi se mi, da čutim, kaj je to.«

Trгоvec je zamrmral nekaj in zazehal. Begunec zadaj v vozu je glasno vzdihnil in planil v polglasno molitev: šepetanje se je čudno slišalo skozi štropotanje voza in konjskih kopit.

Znanec z obvezano roko je hotel obrniti pozornost na drug predmet, zmanjšati vtis. Obrnil je pogled od ženice, ki je jokala še vedno, uprl ga v meglo in dejal s poudarjajočim glasom:

»Spominjam se samo kot v megli. Drevili smo tod mimo kot vihar. Če zdaj pogledam to pokrajino, si ne morem predstavljati. Takrat smo hodili po mrličih... Mati, ne jočite, za božjo voljo, ne jočite!«

Jokala je glasno. V belo ruto je brysala obraz, ki je rdel in se pačil.

»Kaj hočete z jokom, ko je storjeno vse in niste sami vi in niti on ni sam, Ali ste zapustili zemljo, kot jo je zapustil oni tam zadaj, ki se vrača in ki je še grudo materine vasi poljubil? Mi nismo mogli vedeti vsega tega! Nam so to malenkosti, mati, malenkosti! Poglejte zemljo, kako je neskončna, ki je naša, naša!... Ali slišite? Naša je! Tisoči bodo živeli na nji!«

Begunec je povzel glasneje svojo molitev, ženica je prenehala jokati, sklenila roki in zrla v nedogled. »Ali je daleč do sina?«

»Daleč ali ne daleč! Kraj mi je neznan! Voznik ve, morda. Ne motite ga! — To je rodovitna zemlja, mati; trikrat bolj bo rodila kot vaša, trikrat bolj, stokrat bolj. Glejte, glejte!«

Mati je ječala, s pogledom na vse, z rokami na prsih. »Na teh prsih sem ga nosila, tu sem je bil prirastel; odtrgal se je, ko je šel — rad je šel, dasi me je ljubil — in še sedaj je rana tu; rana se noče zaceliti. Kaj mislite, da je sin? Slišite, kaj mislite, da je sin? ...«

»Ne dopoveš!« je dejal oni z obvezano roko, ki je hotel s svojim pripovedova-

njem prevpiti besede ženice. »Ne dopoveš! Grob ali dom? ... Pripoveduj beguncu, pripoveduj materi — kot da bi pravil otroku! Ne razume, ne razume! Meni samemu je hudo, kaj mislite, da ni človeku samemu hudo... Mati, ta zemlja je naša, je tedaj tudi Vaša, Vaša... Ali slišite?«

Voz se je stresel, da so zašklepetali zobje.

»Zemlja?« se je upognila ženica in ni mogla razumeti. »Zemlja, ljudje moji? Kaj je meni zemlja? Kakšno zemljo mislite? Ali moj sin — hočete reči? Moj sin ni še zemlja — koliko let je treba? Vsadila bom cvetice na grob...«

Bila je razburjena; ni več jokala, samo prsi so se ji dvigale, ona jih je tiščala.

Vsi pogledi so bili uprti v daljavo, roke premrle ob telesu.

»Ni mogoče govoriti! Kamor stopiš, stopiš na rano. Vse boli! Vsak z drugačnim jezikom in čuvstvom. Tudi meje našega trpljenja in žalosti so se razširile, pridobile na prostoru... Kakšna megla! Saj ne bo konca te zemlje!«

Ženica je spregovorila znova, njen glas se je bolešno zgubljal. »Ni mogoče zmanjšati tega, kar čutim. Ne briga me zemlja! Kvečjemu tisti kosček zemlje me briga, ki pokriva mojega sina; ta kosček bi kupila, da bi bil moj... moj!...«

Voz se je nagnil in se zopet zravnal. Obrazi so se spogledali za hip, kot prebujeni.

»Glejte tam... tam... Tod mimo je šla vojska, ravno tod mimo...«

Zrli so tja v ono točko, mimo katere se je pomikal voz, potresujoč, zgibajoč kot ladja. Konji so cepetali v blatu. Skozi meglo se je zatočila ptica kot pijana.

Mati je molče zrla pred se, s sklenjenima rokama; na ustnicah se je zibala žalost...

Solnčna klop.

Vrsti kostanjev sta se bočili nad cesto. Lise solnca so padale na drobní pesek in promenirajoče ljudi. Listi so že rjaveli, se

trgali in padali kot velike mrtve dlani na tla. Veter jih je zajel in podil po cesti... Izpod šklepetajočih listov je dihal črn hlad in se spuščal pod kostanji kot nevidna pajčina, ki boža obraze. Zrel plod je padel na tla in se razluščil — temnorjavi kostanji so pogledali s peska kot oči.

Med kostanji so stale lesene klopi, ugodno razpovršene, trenutno prazne in dolgočasne, strmeče iz senc po pustih tratah in med drevjem. Ena klop na koncu drevoreda je bila solnčna. Izza velike škrbine drevja je sijalo nanjo solnce in jo zlatilo v ogromni rumeni lisi. Od tam se je videl kos daljne gore, nebo, prepreženo s pisanimi meglicami.

Usedel sem se na to klop. Čudovito blagodejno toploto ima jesensko solnce, kot bi šli valovi skozi človeka. Ugodno je telesu in duši, nasmehne se in zamiži, kot bi sedel v kopeli.

Skozi polzaprte trepalnice sem komaj razločil drevesa in ljudi. Izmed dreves in ljudi pa se je izločila visoka, upognjena postava, v veliki, križasto pisani in ohlapni obleki, z eno roko v žepu, z drugo oprto na palico, z brezštevilnimi gubami na obrazu, ki je gledal izpod kape z gumbom na vrhu in se širil spodaj v dvostransko, sivkasto brado in velike brke. Na pobledelih ustnicah je igral neznaten smeh, male modre oči so gledale milo izpod čela.

Ustavil se je sredi ceste, kot bi ne vedel kam. Potrepljal je s palico po pesku in se ozrl. Zamižal sem v blagodejni toploti popolnoma... Ko sem odprl oči, je sedel na nasprotni strani na senčni klopi in gledal prodirajoče name.

V hipu se je dvignil in šel do mene, neprestano upirajoč oči v me, pridvignil je molče kapo in se usedel na konec klopi.

»Oprostite!«

»Prosim.«

Del je palico med kolena, naslonil nanjo roki in se pol mižé razpoložil na solncu. Na bledih ustnicah in v bradi je zadrhtel nasmeh. Okrenil je zopet glavo in se ozrl name. Videl sem, da bi hotel spregovoriti z menoj.

»Ta solnčna klop mi je najljubša. Kot da nikamor drugam ne sije solnce kot na to klop in kot da nimam druge želje razen tega.«

Napol se je okrenil do mene in me zrl mežikaje izpod velikih obrvi.

»Vi ste penzionist?«

»Sem. — A Vi ste bolni? Solnce ozdravi in zrak. Le starosti ne ozdravi. Ali veste, kako dolgo hodim sem-le? Saj se ne spominjam, kako dolgo, a dolgo je... Mnogo jih je bilo, ki so hodili sem. Včeraj se mi je zgodilo to-le — — —«

Pripovedoval mi je, kako ga je mlada družba izrinila, da je moral oditi, smejala se mu je — —; užaljen, je sklenil, da nikdar več ne zapusti sobe. Pristavil je, da je v sobi neznosno in je nemogoče živeti brez solnca.

»... Edino, kar ostane človeku v življenju, je solnčna klop, postavljena prav na posebno mesto, blagodejno pozlačena. Zapolje mi v žilah vsakokrat in začetim vsaj kosček mladosti. Čutim, kako mi poigrava kri, šegeta toplota po koži. Človek misli in preudarja, dasi nima ničesar več ne misliti, ne preudarjati.«

Pobrskal je s palico med listjem. Temnorjavi kostanji so ga gledali; nekdo mimoidočih se je ozrl nanj. Roke in noge so se mu tresle za spoznanje; obraz je kazal nemir.

»Dolgočasno je človeku. Kaj me zrete? Z nikomer nimam govoriti. Moji otroci so razkropljeni in za nikogar več ne vem. Dva sta umrla za jetiko, dva so ubili, trije stradajo. Moja žena mi je štirideset let družica. Jaz sem bil namreč učitelj, veste, gospod...«

Kot šum uvelega listja se mi je zdel njegov govor, mrliški, opominjajoč. Tresel se je po celem životu in slednja žilica v njem je trepetala. Zamižal je za trenutek tudi on, nato je dejal:

»Jaz imam nad šestdeset let. Zdaj je svetovna vojska, ki se je udeležuje ves svet, jaz se je ne morem udeleževati, imam tudi popolnoma drug svet v svojem srcu. — Ali mislite, da je mogoče živeti? Naj-

lepše je, če se človek rodi z dobo in umrje ž njo in ne seza z glavo ali nogami v drug čas.«

Ponudil sem mu cigaro, ki jo je sprejel začuden, zahvalil se s tem, da je razširil oči, ki so bile motne. Žila, ki se je vlekla čez roko, je tolkla.

»Hvala!« je dejal čez nekaj časa in vlekkel dim iz cigare in jo nerodno obračal v ustih. »Cigara mi je bila najljubša in dol-

Labín vodnjak.

go je nisem kadil. Zakaj? Vse, kar se vrši, je zame nekaj podzavestnega, a vendar bi moral dati odgovor na vprašanje: Zakaj? ... Prazno!

Kaj govorim? Tedaj, hvala za cigaro! Izvrstno vleče, lepo diši! — Slišite! Smrt je smrt in človek je človek, pri tem pa je treba neizogibno računati z vsemi dejstvi, ki pridejo zraven. Ali imam dolžnosti? Danes praznujem jubilej. Petin... saj ne vem, katero obletnico svojega dela — — Kako

prijetno diši cigara, kako solčna je ta klop! —«

Mežikal je v solnce in utrnil cigaro.

»Jubilej? Kdo je prvi izrekel to besedo? Kaj pomeni? Da je nekdo živel, pa je umrl na duhu ali vrši narava že tudi s telesom čudoviti proces. Vsi, ki menijo, da živé, pa dvignejo krik, sipljejo rože, pijejo in se nazadnje opijanijo docela. Jubilant se smeje z velikim šopkom na prsih, za mizo, ali že v grobu. Mnogo ironije je vmes — brez ironije ni nič. Jubileji so za male ljudi, ki ne storé ničesar, ki zró v sledove velikih mož in pišejo nekrologe. Cela stoletja sami nekrologi in slavnostni govori. In če ti mali tvorijo sami zgodovino — gorjé! ...«

Otroci so se pripodili po cesti. Dva sta nabirala v košek naletelo kostanje. Tretji je nabijal na roletu, da je odskakovala po peščenih tleh.

»Tak sem bil — — Še malo spomina imam na mladost. Mnogo sem razmišljal — od vsega je ostalo samo razmišljanje. Če Vam bi pripovedoval življenje, jokali bi se in smejali. Uboštvo me je pritiralo do beraškega stanu in le duševna beda in pretirani idealizem sta me ohranila, da nisem umrl ali zblaznel. Ali mislite, da bi to ne bilo mogoče? Delal sem mnogo. Vsi stari ljudje smo delali mnogo. Bili smo univerzalni — takih ljudi danes ni več. Vse drugačen blesk je imela beseda »narod« v nas. Bil sem pesnik in komponist, agitator in igravec — vse za narod. Jaz mislim, da sem delal veliko. Kot solnce je ta spomin.«

Stegnil je roko v solnce, ki je sijalo na njegove koščeno blede prste. Kostanjevi listi so padali na tla. Plod je padel pred noge in se razsul.

»In če pomislim, nisem živel prav za prav in nisem bil nič manj kot nič. Čutim, kako mi je treba jubileja in jubilej je za ljudi, katerih dela so mrtva in niso tedaj nikoli živeli... Oprostite! Cigara je močna.«

Ugasnil je cigaro in jo položil na klop. Postal je silno bled in močneje se je tresel.

»Moje delo? Hotel sem zaslužiti zlat križec, pa sem onemogel. Ne vem, zakaj mi je šlo za zlat križec. Sedemintrideset let dela, trpljenja, zatajevanja. Moj sin Albin je namreč v Galiciji poročnik in je dobil že drugo svetinjo. Vrl fant je. Meni je hudo, ko sem se zavedel tako pozno.

Koliko sem učil, blažil, se jezil, jokal v svojem srcu, obupoval in se veselil. Vedno moja roka na njih srcu: ne laži, ne kradi, ne ubijaj, bodi ponosen, ljubi domovino, spoštuj bližnjega!... Ko sem mislil na tiste može in žene, sem se smehljaj. Večno sem jim hotel govoriti, če ne drugače, s svojo prikaznijo... biti vedno živ... Ne, jaz moram imeti jubilej! Moje delo je dim, dim, dim!«

Prenehal je za hip. Obrnil je glavo čisto do mene; zdelo se mi je, da so njegove oči bele, in da ni slučajno, da so ta trenutek padali listi kostanjev kot mrtve roke v množinah na tla.

»Ali razumete? Dim!! Jaz nisem storil ničesar! Vsi ti moji možje in žene? Ali naj imenujem njih dela, ali more beseda čez moje ustne? Kdo izmed njih me pozna? Ali sem kdaj zaspal brez misli nanje? In vendar, jaz nisem dal ničesar! Niti lastnega obnemoglega telesa ne, duše, ki je užaljena do blaznosti, žene, ki strada od poročnega dne do jubileja. Ali Vam ne bi hotel povedati še vse nekaj drugega? Ali sem storil manjše delo kot Bismarck? ...«

Oči so mu zalile solze — ena mu je polzela preko lica in se grenka usedla na spodnjo ustnico. Besede so podrhtevale v polgrohotu.

»Zlato svetinjo ali križec?

Kdo se zmeni zame, kdo sem, da ne bi smel umreti? Kdo se zmeni za moj jubilej, ko je tisoč nujnejših opravil in sem čisto odveč ter si v svoji mladosti še črnega kruha nisem prislužil za starost? Jaz sploh ne jem kruha in odvadil sem se vsega, razen solnca — to je božje, to sije za stonj!«

Veter je trepetal v rjavih listih, zvižgal skozi veje kot skozi strune. Starček je naslonil brado na palico in zrl v tla.

»Pa se čudim, če mi ne dajo niti črnega kruha. Vse, karkoli sem dobival, je bil milodar za brezplodno, malovredno delo. Moj prijatelj Vesel — ta je že umrl — je tožil nad nevhvaležnostjo. To je ironija! Kakšna hvaležnost? Proletarec duševnega dela, ki so mu trud poteptali v tla, mu stopili na srce, opeharili ga za življenje ...

Če imam, da živim deset dni v mesecu, ostane še vedno dvajset dni za umiranje in smrt. Poleg tega sem hudodelec ... Ali bi ne bila moja smrt edin trenutek, vreden življenja, edino delo, ki bi bilo zame in za vse resnično veliko, kot je bilo vse drugo nezavedno, majhno in brezpomembno, nevredno drobtinice?

Živeti, ker sem človek, v interesu mnogoterih dolžnosti, ki nas trapijo, živeti na vsak način ... ali umreti na vsak način. No, kadar visi človek prazen med možnostjo in nemožnostjo življenja in nima na nič več apelirati, ker nima preteklosti, tedaj mu je vseeno. Ne bilo bi pravično in v redu, če bi imel vsega ...

Kaj mi ostane? Živel nisem za domovino, umrem naj zanjo! To je živ rezultat, konsekvence. V svarilo vsem brezplodnim, ki mislijo, da živijo višjim vzorom in hočejo kruha, v podpis lastnega spoznanja in zaničevanja vseh, ki sem mislil, da so moji; saj nisem nikogar učil ... mene ni bilo ... jaz ne potrebujem kruha ...»

Zagnal ga je kašel, da je utihnil. Prsi so se mu dvigale, roko je položil nanje, glavo je dvignil, v grlu je hroplo. Čudno je obrnil oči name. V hipu je prenehal napad, zastrmel je v eno točko v tla ...

»Pomirite se!«

»Saj sem miren,« je dvignil pogled kot dvoje motnih deževnih kapelj v me in ga zopet spustil v tla.

»Vse, kar imam, je tale klop. Včeraj so me kruto žalili. Tale solčna klop! Ne upam si pogledati ženi v oči, ne misliti na preteklost — — prva pot je sem na to

klop. Krasna je v jeseni! ... Vse potopim v to solnce, napijem se ga do omame, do resnične omame. Duša in srce sta mi ga polna. Nič več ne čutim, niti truden nisem več, ne lačen, kot da počasi prehajam v nič.

Nisem sam. Poleg mene so sedeli še trije na ti klopi. Po cele popoldneve smo molče strmeli v solnce. Tam gori za tistim polrjavim šopom kostanjev so sedeli tudi trije — tam gori je tudi solčna klop. Kot bi s svojim telesom govorili iz dobe, ki je umrla. In nič ni lepšega kot listje, ki šumi pod nogami in solčna toplota na koži ...

Ničesar ne reče, skoraj ničesar ne ... Vsak dan bolj je duh, notranje bolj bolesten ali miren. Nekega dne ga zmanjka in ni ga več ... nikdar več ... Zmanjka drugi, zmanjka tretji ... Ostal sem še jaz na tej klopi in se je tiščim, pijem solnce. Morda izostanem že jutri in ne bo me več ...

Jubilej bi moral imeti ... Samo še solčna klop in solna — —«

Utihnil je in bil je videti popolnoma miren. Naslonil se je, obraz je obstal, obstale so oči in ustnice, nobena poteza na obrazu se ni zganila. Solčna svetloba se je igrala po njem. Kostanjev list mu je padel na koleno in ni ga otresel.

Zdel se mi je mrtev. Niti prsi se niso zganile. Zatrepetal sem po telesu in se nalahno dotaknil njegove roke. Oči so se obrnile za hip name in pokazale grozno belino, nato so padle v prejšnjo omotičnost, podobno smrti.

Vstal sem in odšel. Koraki so šumeli, veter je pel v vrhovih.

Drugi dan sem ga še videl od daleč, zdel se mi je kot kip — —

Ko sem prišel čez nekaj dni mimo, je bila klop prazna, listje je naletelo nanjo. Vsak hip je planil veter preko kostanjev in jih vzbudil v trudno ječanje — — Solnce je zlatilo listje in klop. Ljudje so rekli, da je umrlo poletje, jaz sem čutil, da je umrlo mnogo več, nedopovedljivega več.

Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada.

IX. spev.

(Dalje.)

Strážili torej tako Trojanci so, toda Ahajci
v strašni živeli so zmeda, ki s strahom pregroznim se družijo,
žalost neznosna zadela je tudi največje junake.
Kakor razburkata morje na ribah bogato dva vetra,
severniki in pa zahodniki, ko sem prihrumita nenadno
s Tracije divje bučeč; obenem temni se valovje,
glavo dviguje in prod s halugo visoko pokrije:
taka razjedala bol Ahajcem srce je u prsih.

9. Sinu Atreja srce zadela je tuga velika.
Hodi nemirno okrog in klicarjem donečim naroča,
naj k zborovanju može po imenu pokličejo hitro;
tiho naj vse se vrši. On sam se med prvimi trudi.
Žalostni v zboru sedé. Nato Agamemnon se dvigne,
solze tekó mu po licu kot temni valovi studenca,
doli po strmi pečini ki kalno vodovje razliva:
težko zavzdihne tako ter pravi Argejcem besede:
»Dragi vodniki Argejcev in njihovi skrbni vladarji!
S težko prevaro me Zevs, sin Kronov, hudó je udaril,
grozni, ki prej je obetal sicer in tudi prikimal,
dobro da zidano Trojo razrušim, potem se pa vrnem;
zdaj pa prevaro je zlo ukrenil in meni veleval,
v Argos brezčastno naj grem, ko ljudstva dokaj sem pogubil.
Zevsu utegne seve premočnemu drago to biti,
mnogim ki mestom že glave razdróbil je čisto docela
in jih razdróbil še bo; saj moč je njegova največja.
Dobro tedaj, poslušajmo to vsi, kar jaz vam predlagam:
z ladjami v zemljo očetno predrago bežimo čez morje;
Troje zajeli ne bomo s širokimi cestami nikdar.«
29. Knez jim tako govori. Vse mirno, ne gane se nihče.
Dolgo ni čuti glasú, otožno srce je Ahajcev.
Slednjič pa vendar vstane ter pravi nato Diomedes:
»Tvoji nespameti najprej, Atrejevič, bom ugovarjal,
kakor v posvetu se sme. Nikar se mi, knez, ne razburi!
Najprej govoril Danajem o moči si moji sramotno,
češ da se boja bojim, da revež ubog sem, slaboten,
dasi Argejci vedó, mladina in starčki priletni.
Tebi pa en je le dar sin zvitega Krona podelil:
žezlo sicer je podelil, ki čast ti prinaša pred vsemi,
ni pa podelil poguma, ki prva je moč in največja.
Misliš, čudak, li zares, da morda sinovi Ahajcev
boja tako se bojé, tako so slabotni, kot praviš?
Ako te vleče srce, da moraš domov se vrniti,
pojdi! Ti kdo je napoti? In blizu pri morju na bregu
ladij obilno stoji, ki s tabo so šle iz Mikene.
Drugi Ahajci pa vsi kodroglavi ostanejo tukaj,
dokler ne zrušimo Troje do tal. Če pa morda še oni —
z ladjami v zemljo očetno predrago beže naj čez morje.
Jaz se pa s Sténelom tu bom boril, da se iztečejo dnevi
Troje na ljubo Ahajcem, ker bog nas je semkaj pripeljal.«
50. To govori in Ahajci mu vsi pritrjujejo s krikom,
čudi besedam se vsak Diomeda krotečega konje.

Nestor pa vstane nato vozoborec med njimi ter pravi:
 »V boju si velik junak, Tidejevič, moram priznati,
 v svetu si tudi od vseh sovrstnikov se skazal prav dobro.
 Ni ga Ahajca tedaj, ki zavrgel bo tvojo besedo,
 nihče ne bo ugovarjal, a glavnega nisi povedal.
 Res, da si tudi še mlad in sinko najmanjši po rodu
 zvati bi mogel se moj, a pametno znaš govoriti
 vendar o kraljih Argejev; kot prav je, tako si govoril.
 Toda naj jaz, ki je čast mi, da v letih kot ti sem starejši,
 zadnjo besedo izrečem in stvar vam do konca izpeljem.
 Mislím, da sluša me vsak, celo še vladar Agamemnon.
 Zakonov ta ne pozna, za rod in za dom se ne briga,
 komur je ljubo, da boj med rojaki se bije pregrozni.
 Noč nastopila je črna, zato se ji zdaj pokorimo
 in naredimo večerjo. A stražni oddelki posamič
 zunaj zidu naj leže, kjer jarek skopani se vije.
 To je za mlade moči, njim to-le velja naročilo.
 Ti pa pokaži nam zgled, Atrejevič, kralj naš najvišji!
 Starčkom pripravi obed, kot prav je in zate primerno.
 Polni šatori so vina, katerega ladje Ahajcev
 vozijo sleherni dan iz Trákije semkaj čez morje;
 lahko ti vsem je postreči, ker vsega imaš v izobilju.
 Ko pa se mnogo jih zbere, poslušaj ga, kdor ti med vsemi
 svet nasvetuje najboljši; saj vsem je potreba Ahajcem
 dobrega, modrega sveta, ko blizu nam ladij sovražnik
 toliko kuri kresov. Kdo gleda naj to pač z radóstjo?
 To-le je noč, ki uniči lahkó al reši nam vojsko.«

79. To govori in poslušni so vsi in pokorni z veseljem.
 Straže takoj odhité opremljene dobro z orožjem,
 ljudstev pastir Trasimédes na čelu jim, Nestorjev sinko,
 hkrati Askálafos z njim in Jálmenos, Areja sina,
 dalje Deípiros hrabri, Meríones in pa Afárevs,
 slednjič Krejóntov še sin, Likomédes bogovom podobni.
 Sedem vodnikov je vseh in z vsakim na stražo koraka
 četa mladeničev sto, ki sulice dolge držijo.
 Sredi med jarek in zid se usedejo tjakaj prišedši,
 kjer si zakurijo ogenj in vsak si pripravi večerjo.
89. Sin pa Atrejev odpelje Ahajce starejše po letih
 v šator do zadnjega vse in pripravi obilno gostijo.
 Segajo pridno po tem, kar nudi jim miza gostinska.
 Ko po pijači in jedi si slednjič preženejo željo,
 starček najprvo začne jim misli razvijati svoje,
 Nestor, katerega svet se je kazal že prej kot najboljši.
 Dobro samó jim hoteč on pravi med njimi ter reče:
 »Častni Atrejevič ti, Agamemnon, knez med junaki,
 tebi bo prva beseda in tebi veljala bo zadnja;
 kajti nad mnogimi vladaš in Zevs ti je močni izročil
 žezlo in svete postave, da skleneš, kar ljudstvu koristi.
 Tvoja tedaj je dolžnost govoriti in slušati tudi,
 drugemu tudi spolniti, če duša priganja ga k temu,
 v blagor da naš govori; a ti boš odločil, kar sproži.
 Toda povedati hočem, kar meni vsaj zdi se najboljše.
 Kajti nikogar ne vem, ki povedal nasvèt bi nam boljši,
 kot je nasvèt, ki od nekdanj ga hranim še vedno v srcu,
 namreč od tákrat, ko ti, bogorodni, Brisejevo hčerko
 vzel iz šatora si smelo, čeprav se jezil je Ahilevs.
 Nam to po godu ni bilo, ko jaz sem te vendar pogosto

resno svaril, da nikar, a udal si ponosni se duši.
 Njemu, ki res je junak in nesmrtni časté ga bogovi,
 storil si táko nečast, ko si vzel mu za vedno darilo.
 Mislimo, zdaj je še čas, kakó pridobiti bi mogli
 z ljubkimi mi ga darovi, z besedami sladkimi zopet.«

114. Njemu odvrne nato Agamemnon, knez med junaki:
 »Žal, da nikaka ni laž, kar grehov naštel si mi, starček!
 Nič niti sam ne tajim, zares sem hudó se pregréšil.
 Tisti za mnogo je drugih, če Zevs se je v nje ga zaljubil,
 kakor počástil je tega, a ljudstvo Ahajcev udaril.
 Ker sem pregrešno ravnal, ko poslušal sem trmo pogubno,
 vse poravnati želim in plačati kazen neštevno.
 Tukajle javno naštejem pred vsemi naj krasne darove:
 sedem trinožnikov novih, zlatá desetéro talentov,
 dvajset kotličev bleščečih in konj dvanajstéro rejenih,
 zmage navajenih v tekmi, z odliko obdárjenih v teku.
 Reven ne bil bi posestnik, ki toliko bi si preskrbel,
 kakor prinesli odlik ti konji so meni kopitni.
 Dragega kupi zlatá bi srečnemu možu blesteli.
 Sedem bom dal mu deklet, ki razumejo dela brezgrajna.
 Lesbos ko dobro obdelan pridóbil je svoji oblasti,
 zase sem te-le odbral, ki bile so cvet med dekleti.
 Zdaj jih pa njemu bom dal in z njimi Brisejevo hčerko,
 ki sem takrat jo odpeljal in vzel mu odbrano darilo.
 To bo na mestu takoj, kar tu sem navedel pred vami.
 Če dodelé pa bogóvi, da zrušimo Priamu mesto,
 z bronom in kupi zlatá naj ladjo napolni bogato,
 kadar pridrl bo v mesto in plen razdelimo Ahajci.
 In med Trojankami sam naj dvajset deklet si izbere,
 kojih lepota najbližja krasoti je Hélene iz Argá.
 Ko se pa v Argos ahajski, ta zemeljski vrnemo biser,
 vzel ga bom k sebi za zeta in ljubil kot sina Oresta,
 ki se kot nežni mi sin razcvita u morju bogastva.
 Hčerke živijo mi tri u zvezani dobro palači,
 to je Hrisótemis lepa, Laódika, Ifianása.
 Eno od teh naj izbere in brez povračila odpelje
 v ljubi Pelejev si dom. In jaz podarim mu kot spravo
 toli po vrhu še vsega, kot ni še navrgel kdo, hčeri.
 Sedem bom dal mu še mest, v katerih se biva prijetno:
 Hiro na travi bogato, Kardámilo, Enopo ljubko,
 Fere presvete, Antejo, z globokimi travniki mesto,
 dalje prelepo Ajpéjo in Pedasos, kraj vinorodni.
 Vsa so v bližini morjá, ob meji peščenega Pila.
 Notri živijo možje, bogati na ovcah, govedí,
 vsi kot boga ga častili z obilnimi bodo darovi
 in mu kot svojemu kralju še davke visoke dajali.
 To-le izpolnim mu vse, če jezo pusti in se spravi.
 Naj se preмага tedaj! Le Hades je trd, neusmiljen;
 vsakdo sovraži zato ga najbolj med vsemi bogóvi.
 Toliko naj se ukloni kot moč mi kraljevska je večja
 in sem po letih starejši, kar mojemu čast je imenu.«

162. Njemu odvrne nato vozoborec gerenijski Nestor:
 »Častni Atrejevič ti, Agamemnon, knez med junaki!
 Grajati več se ne dá, kar zdaj Ahileju ponujaš.
 Dobro tedaj, izberimo možé in pošljimo jih hitro,
 naj se napotijo tja k Ahileju nemudoma v šator.
 Dobro, določim jih sam, a ubogati morajo voljno.

Fojniks, junak bogoljubi, naj stopi poslanstvu na čelu,
spremi ga Ajas veliki in knez bogorodni Odisevs,
Odios njim se pridruži kot glasnik z Evribatom slavnim.
Roke umijte z vodo in ukážite sveto tišino,
k Zevsu da molimo prej, mogoče se on nas usmili.«

173. Pravi in kar je navzočih, ugaja njegova beseda.
Glasniki koj prihité in zlivajo vodo na róke,
vrče napolnijo hkrati mladeniči s pivom do vrha
ter ga med vsemi deleč nalivajo čaše daritve.
Ko so daritev končali in pili, kot vsakdo je želel,
vun iz šatora gredo Agamemnona, sina Atreja.
Vsem pa naroča skrbno vozoborec Gerenijski Nestor,
vsakemu migne z očmi, Odiseju pretkanemu najbolj,
naj se potrudi, da sluša ga sin brezgrajni Pelejev.
182. Gresta nato ob obali mogočno šumečega morja,
gorko proseč, da usliši Posejdon ju zemljo tresoči,
Ajakov vnuk da ponosni bi dal se prepričati lahko.
Ko do Mirmidonov ladij nato in šatorov dospeta,
njeга dobita, ko z liro glasno si srcé kratkočasi,
lepo, umetno storjeno, s srebrno kobilico zgoraj.
To si od plena izbral je v Eetiónovem mestu.
Z njo si nareja veselje in slavo junakov opeva.
Patroklos sam pa nasproti sedi in posluša ga tiho,
Ajaka vnuka motreč, kdaj pesem mu bo izdonela.
Stopita bliže korak, naprej bogorodni Odisevs.
Zdajci stojita pred njim. Strmeč zdaj Ahilevs poskoči,
liro držeč u rokâh, iz sedeža, kjer je počival.
Patroklos vstane takisto, ko videl moža je pred sabo.
Zdaj ju pozdravi in reče Ahilevs nato brzonogi:
»Zdrava, prijatelja draga! Prišla sta, ko bilo je treba.
Dasi srdit sem Ahajcem, sta vidva od vseh mi najljubša.«
199. To govori in naprej bogorodni Ahilevs ju pelje,
sesti na stol naslonjač in škrlatne preproge ukaže.
K Patroklu skloni se zdaj, ki blizu stoji, in mu pravi:
»Večji postavi nam vrč, Menojtijev sinko, na mizo!
Zmešaj, a naj bo močnejše, pred vsakega čašo prinesil!
Kajti najdražji možje pod streho so moja dospeli.«
205. To govori; in uboga koj Pátroklos ljubega druga.
Sam pa pri ognja svetlobi postavi si desko veliko,
gori prinese hrbèt od ovce in kože rejene,
zraven pa v masti zalito hrbtišče od pitane svinje.
Zdaj to Ahilevs razreže, drži pa Avtómendon božji.
Umno razseka na drobno in kose na ražnje nabode,
sin pa bogovom podobni Menojtijev ogenj podžiga.
Ko pa pogorel je ogenj in sčasoma plamen ugasnil,
ražnje počez položi in žerjavico skrbno razgrebe,
z božjo potresa soljó in obrača na zglavnikih spretno.
Ko pa gotovo je vse in pečenko na mizo postavi,
Patroklos kruha prinese in gostom deli ga okoli
v lepo pletenem peharju, meso pa deli jim Ahilevs.
Sam pa nato Odiseju se božjemu usede nasproti
konce m dvorane ob steni in Pátroklu drugu ukaže,
naj še bogovom daruje, ki v ogenj polaga darila.
Segajo pridno po tem, kar nudi jim miza gostinska.
Ko po pijači in jedi si slednjíč preženejo željo,

Fojniku Ajas pomigne. Odisevs to božji zapazi,
časo napolni si z vinom, nazdravi tako Ahileju:

225. »Bodi, Ahilevs, mi zdrav! Ničesar ne manjka pri mizi
niti v šatoru nam tam Agamemnona, sina Atreja,
niti pri tebi ne tu; saj miza šibi se z jedili.
Toda le malo nas briga pojedine delo prijetno,
druga velika je bol, bogorodni, ki zremo jo s strahom.
V dvomu živimo neznosnem, li rešimo ali zgubimo
ladije z lepimi boki, če ti ne oblečeš junaka.
Kajti v bližini zidu so in ladij postavili stražo
zdaj veledušni Trojanci, zavezniki širom sloviti,
kurijo krésov nebroj po vojski in čakali dalje
nič več ne bodo, rekô, na črne nam planejo ladje.
Kronov jim veliki sin ugodna znamenja kazáje
bliske pošilja. In Hektor, ponosen na moč si veliko,
grozno, kako ti divja! Zanaša se trdno na Zevsa.
Mar mu ni človek ne bog, zgrabila ga strašna je besnost.
Srčno želi, da bi brž prisijala mu zarja nebeška,
češ da visoke glavé bo posekal pri ladijah krnom,
ladje pa z ognjem uničil požrešnim; ko same Ahajce
mučni preganjal bo dim, da on jih moril bo pri ladjah.
Teža se resno bojim, da ne bi te grožnje njegove
res izvršili bogovi in nas doletela usoda,
tu da poginemo v Troji, o Argos moj, konje redeči!
Torej le urno, če misliš — seveda pomoč bo že pozna —
v stiski rešiti Ahajce od bojnega hruma Trojancev.
Čutil pozneje boš sam gotovo še bol in kesanje;
toda ko greh je storjen, zastonj je iskati zdravila.
Misli p o p r e j na Danajce, da dan jim pogube odvrneš.
Pomniš še, dragi ti moj, kaj oče je Pelevs naročal
onega dne, ko poslal k Agamemnonu te je iz Ftije?
,Sinko moj ljubi, poslušaj! Če vseč bo Ateni in Heri,
moč boš od njiju prejel, a glej, da srcé si ošabno
brzdal boš v prsih vsekdar, ker mnogo je boljša prijaznost.
Pusti kvarljívi prepír, ki oče je hudega vsega,
da te Argejci časte, mladina in starčki priletni!
To ti naročal je starček, a ti si že davno pozabil.
Še je čas, nehaj in pusti svoj srd! Poglej, Agamemnon
vredne ti daje darove, če jezo pustiš in se spraviš.
Torej poslušni me zdaj, naštetí ti hočem po vrsti,
kaj Agamemnon kot dar ti obljubil je javno v šatoru:
sedem trinožnikov novih, zlatá desetéro talentov,
dvajset kotličev bleščéčih in konj dvanajstéro rejenih,
zmaže navajenih v tekmi, z odliko obdárjenih v teku.
Reven ne bil bi posestnik, ki toliko bi si preskrbel,
kakor prinesli odlik Agamemnonu konji so v teku.
Dragéga kupi zlatá blesteli bi srečnemu možu.
Sedem bo dal ti deklet, ki razumejo dela brezgrajna.
Lesbos ko dobro obdelan pridobil si svoji oblasti,
zase je té-le odbral, ki bile so cvet med dekletí.
Zdaj jih pa tebi bo dal in z njimi Brisejevo hčerko,
ki jo takrát je odpeljal in vzel ti odbrano darilo.
To bo na mestu takoj, kar tu sem navedel pred tabo.
Če dodelé pa bogovi, da zrušimo Priamu mesto,
z bronom in kupi zlatá si ladjo napolni bogato,
kadar pridrl boš v mesto in plen razdelimo Ahajci.
In med Trojankami sam smeš dvajset deklet si izbrati,
kojih lepota najbližja krasoti je Hélene iz Arga.

Ko se pa v Argos ahajski, ta zemeljski vrnemo biser,
 vzela te bo k sebi za zeta in ljubil kot sina Oresta,
 ki se kot nežni mu sin razcvita u morju bogastva.
 Hčerke živijo mu tri u zvezani dobro palači,
 to je Hrisótemis lepa, Laódika, Ifianása.
 Eno izbereš od teh in brez povračila odpelješ
 v ljubi Pelejev si dom. In on podari ti kot spravo
 toli po vrhu še vsega, kot ni še navrgel kdo hčeri.
 Sedem bo dal ti še mest, v katerih se biva prijetno:
 Hiro na travi bogato, Kardámilo, Enopo ljubko,
 Fere presvete, Antejo, z globokimi travniki mesto,
 dalje prelepo Ajpéjo in Pédasos, kraj vinorodni.
 Vsa so v bližini morjá, ob meji peščenega Pila.
 Notri živijo možje, bogati na ovcah, govedi,
 vsi kot boga te častili z obilnimi bodo darovi
 in ti kot svojemu kralju še davke visoke dajali.
 To-le izpolni ti vse, če jezo pustiš in se spraviš.
 Če pa sovražen še bolj je Atrejevič tvojemu srcu,
 on in njegovi darovi, potem vsaj usmili se drugih,
 ko jih pritiska sovrag, in po božje te bodo častili.
 Mar li ne vidiš, da slavo pri njih pridobiš si veliko?
 Hektorja lahko ujameš, ko prišel bo čisto ti blizu
 v blaznosti svoji pogubni, ki pravi, da ni ga Danajca,
 ki bi bil njemu enak, kar sém jih prinesle so ladje.«

(Dalje.)

Prof. Fr. Pengov: Brezdímní smodník.

Stoletja je vladal črni smodník kot absoluten, neomejen gospodar. Njegovo proizvodnjo je danes tehnično tako popolno, da si je kake bistvene izboljšave težko misliti; pa tudi njegovega učinkovanja ni mogoče povečati. Sicer pa v vojne svrhe tudi ne potrebujemo, kakor se zdi, močnejšega smodníka, če pomislimo, kakšno gigantsko silo razvija v topovih. Drugačna pa je stvar pri puškí. Po svoji iznajdbi se je morala puška dolgo časa boriti za prvenstvo s starim bojnim lokom. Temu se ne boš čudil, mladi prijatelj, ako pomisliš, da je bilo to »ognjeno orožje« prvotno od sile težko in da se pri slabem vremenu ni moglo vžigati. Še v tridesetletni vojski je bil spreten tisti strelec, ki se mu je posrečilo sprožiti svojo mušketo pet- do sedemkrat na dan. V sedemletni vojski pa so Prusi prožili že po štirikrat na minuto, infanterijski ogenj je postal odločilen za bitko. V vojskah l. 1864. in 1866. se je poka-

zala velikanska prednost pušk, ki se nabijajo od zadaj, pred onimi, ki smo jih nabijali Avstrijci pri Kraljevem gradu in spredaj in plačali svoj konservativizem z divno Lombardijo in zalo Benečijo. Pa iznajditelji so šli še dalje in izumili puške magacinke, ki jih še vedno izboljšujejo.

Čim bolj je napredovala tehnika puške, toliko manjši je postajal premer njene krogle. V 14. stoletju je znašal premer še 35 mm, po letu 1846. še vedno 17 mm. Zato je bilo veliko zgledovanja na neki švicarski strelski slavnosti l. 1844., kjer so se ameriške puške s kalibrom 10 mm posebno odlikovale v tem, da so točno zadevale. Takoj se je lotila Švica vpeljave manjšega kalibra, za njo pa so šle polagoma tudi druge države. V 60. in 70. letih vidimo povsod kaliber okrog 11 mm, danes pa imamo Avstrijci, Bolgari in Francozi kaliber 8 mm, Nemci 7·9 mm, Rus in Črnogorec 7·62 mm, Srb 7·6 mm, Švicar 7·5 mm, najmanjšega pa ima Lah, Japonec in Portuga-

lec, 6,5 mm. Čim manjši je kaliber, toliko več krogel nosi lahko vojak s seboj; važnejše pa je to: čim manjši premer ima krogla, toliko ravnejši je njen tir, toliko sigurneje zadeva strelec svoj cilj.

Zmanjšanje kalibra zmanjša tudi težo krogle; deloma izravnavamo to zgubo s podaljšanjem izstrelka, deloma pa s tem, da nadomeščamo svinec (sp. teža = ca 9 g) s težjimi kovinami, n. pr. z volframom, ki je skoro dvakrat težji. Če hoče strelec sigurno zadevati, mora frčati krogla s kar največjo brzino; njen polet mora biti razanten, pravijo vojaki. V ta namen je pa treba več smodnika za pogon krogle. A tu pridejo zapreke; pri 11 mm kalibru je navadni sunek pomnoženega smodnika tako močan, da presega dopustno mejo, pri 8 mm kalibru pa je črni smodnik pre slab, da bi mogel podeliti izstrelku potrebno razantnost. Gibalna sila (kinetična energija), od katere seveda zavisi tudi daljnosežnost izstrelka, je pri krogli odvisna od dveh činiteljev, od njene teže in od kvadrata njene hitrosti. Če hočeš torej z lažjo kroglo z manjšim kalibrom doseči isti uspeh kot s težjo, ti ne preostaja nič drugega kakor da povečaš njeno začetno brzino, to pa v kvadratičnem razmerju z zmanjšano težo. Krogla za $\frac{1}{2}$ lažja mora torej dobiti štirikratno (2^2) brzino, da obdrži enako silo. Dočim je nesla puška avstrijskih »lovcev« svoj čas le 600 m daleč, pa nese danes do 6000 m in še na daljavo 2500 do 3000 m je precej verjetno, da strelec zadene. Ko so prodirali pred leti Angleži proti Kartumu in so stali derviši prvič naproti modernemu brzemu ognju, kateremu so se morali umakniti, je sporočil njihov poveljnik Mahdiju: »Njihov ogenj teče kot voda.« A od tedaj je že precej let. Kakšen vtis bi napravile na sinove pustinje šele najnovejše brzostrelnice! Pred takim orožjem se mora skriti slavni perzijski lok, čeprav je svoje dni pred njegovo množino solnce na nebu otemnevalo. V daljavi 350 m prodre krogla še vedno suho borovo desko 80 cm debelo ali 7 mm debelo železno ploščo. A stari, dobri smodnik ne

more krogli pri najboljši volji dati take razantnosti, zato pač ni kazalo drugega nego poiskati novega, močnejšega smodnika kot pogonilo za krogle.

Pa še drug, skoro nič manj važen vzrok je gnal iznajditelje na sled za novimi smodniki. Črni smodnik razvija velike množine dima, ki zapre strelcem prosti razgled in jim obtežuje prepričanje, jeli so zadeli svoj cilj ali ne. To velja ravno tako za infanterijo kakor za topničarstvo. Še bolj neprijeten je ta dim, kadar je v ognju več oddelkov drug za drugim. V nekaterih minutah je zavita cela četa v gost dim, da ne vidiš dve pedi pred se, treba je delati pavze (odmore) v streljanju. Oblaki dima pa tudi izdajajo sovragu naše postojanke in jim natančno kažejo, kam naj merijo. Nov povod, ki je silil vojne uprave, da si poiščejo novega smodnika, ki bi razvijal kar najmanj dima.

Temeljne snovi za ta brezdimni smodnik je ponujala že dalje časa organska kemija s svojimi razstrelivi, predvsem v strelnem bombažu. Brezdimni smodnik delimo danes v tri glavne skupine: 1. tak, pri katerem se uporablja samo strelni bombaž, 2. tak, kjer sodelujeta nitroglicer in nitroceluloza (= strelni bombaž) skupno, in 3. smodnik, v katerem se nahaja nitroceluloza hkrati z nitroderivatom (nitrozvokom) kakega aromatičnega ogljenčevega vodenca, n. pr. s pikrinovo kislino.

Predvsem kaj malega o nitrocelulozi in nitroglicerinu! — Že l. 1846. je iznašel Kristijan Friderik Schönbein, vseučilišni profesor v Baslu, strelni bombaž, ki je po svojih učinkih daleč presegal črni smodnik. Velikanski so bili upi, ki jih je stavil svet v novo razstrelivo. Vse časopisje je bilo že polno brezdimnega smodnika. Z vsem ognjem sta delala Schönbein in prof. Böttcher v Frankobrodu poskuse s strelnim bombažem — v muzeju! Še dolgo pozneje so se ježili lasje upraviteljem muzeja, ko so slišali, da so izdelovali v sredi njihovih dragocenih

zbirdk razstrelivo! In kakšne množine strelnega bombaža so se sušile pod njihovo streho! Četudi je malenkostna eksplozija zdrobila vse šipe v Böttcherjevem stanovanju, ni to nikogar vznemirilo, še bolj je izpodbodlo učenjake. Že so bili vojni slikarji v strahu, da izgube glavni čar svojih slik, smodnikov dim; a prišlo je drugače.

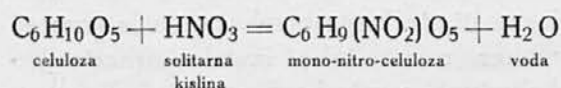
Grozne eksplozije so kmalu omajale zaupanje v strelni bombaž. Prvi večji strah je povzročila nenadna eksplozija 1600 kg strelnega bombaža v tovarni pri Parizu. Za njo so prišle kmalu druge. Ko pa je šlo popolnoma brez vsakega povoda v zrak skladišče blizu Dunaja z 200 do 300.000 kg strelnega bombaža in je bil ta pojav prav nazorna demonstracija malega potresa, se je zdelo, da je nitroceluloza obsojena v pozabljenost. Dvajset let po iznajdbi je »strelni bombaž« še vedno nosil svoje ime, a nihče ni streljal z njim. Ni se hotelo posrečiti izdelovanje a) stanovitnega strelnega bombaža in b) takega, ki bi zgoreval toliko počasi, da bi mogel služiti kot pogonilo za krogle pri puški in topu. Celo kot razstrelivo ga je opustila večina držav za voljo njegove nepreračunljive nesigurnosti.

Avstrijskemu generalu Lenku in svetovalcu angleške vlade Abelu se je po mnogoletnem prizadevanju slednjic posrečilo najti pravi vzrok za nestanovitnost strelnega bombaža in iznajti način izdelovanja stanovitnega blaga. A za streljanje nitroceluloza še daleč ni bila sposobna.

Kaj pa je strelni bombaž?

Če hočemo to umeti, moramo najprej vedeti, da se izdeluje iz navadnega bombaža, ki je kemično celuloza ali staničnina, obstoječa iz ogljenca (C), vodenca (H) in kisleca (O) v razmerju $C_6H_{10}O_5$. Ker sta H in O v celulozi v istem razmerju kakor v vodi ($H_2 : O_1$), zato prištevamo staničnino k ogljenčevim hidratom (vodanom). Da spremenimo navadni bombaž v nitrocelulozo, ga nitriramo, t. j. 1 del bombaža denemo v 30- do 40kratno množino nitrirne kisline, ki obstoji iz solitarne in žveplene kisline v razmerju 1 : 3. Pri tem se del H in O spoji v vodo in izstopi iz celuloze

ter solitarne kisline, ostanka obeh delov pa se združita v novo spojino, nitrocelulozo. Celulozo lahko manj ali bolj močno nitriramo. Ako stopi na mesto enega samega atoma H v celulozi takozvana nitroskupina (NO_2) iz solitarne kisline, dobimo mononitrocelulozo, po obrazcu:

Imamo pa tudi di-, tri-, tetra-, pente-, heksanitrocelulozo, kjer izpodrivata po 2, 3, 4, 5, 6 nitroskupin enako število H-atomov celuloze. Navadni strelni bombaž je trinitroceluloza ali piroksilin, nizko nitrirana celuloza pa daje kolo-dijski bombaž.

Kakor izprevidiš, mladi moj kemik, iz gorenjega obrazca, se žveplena kislina (hudičevo olje) ne udeležuje kemične reakcije aktivno, ampak jo rabimo pri nitraciji samo za to, da sprejme vase nastalo vodo, ki bi sicer razredčila solitarno kislino, ne v prid našim namenom.

O črnem smodniku vemo, da je zmes raznih snovi, temu nasproti pa je strelni bombaž enotna kemična spojina, ki ima v sebi vse potrebne snovi za eksplozijo: dovolj C, iz katerega nastane oglenčeva kislina CO_2 , dovolj H, ki zgori pri razpoku v vodo H_2O , dočim zahteva N (dušec) pri eksploziji kot plin zase veliko prostornine.

Ker so vsi ti plini očesu nevidni, zato je strelni bombaž brezdimno razstrelivo.

Dočim črni smodnik (č. sm.) zgori, pa strelni bombaž (str. b.) pri eksploziji kemično razpade in se razkroji. Če potrebuje 1 kg č. sm. za svoje delo $\frac{1}{100}$ sekunde, se pa razkroji 1 kg piroksilina v $\frac{1}{50000}$ sekunde.

V pol ure je nitracija bombaža izvršena; nitrocelulozo je treba sedaj prav korenito izprati in spraviti iz nje vsako najmanjšo sled nitrirne kisline, ki se je drži. Ravno ostanki kisline so namreč povod, da se jame piroksilin razkrajati, kar je prvi korak k prostovoljnim, groznim eksplozijam.

Nitracija ne spremeni vnanjega lica bombaževega prav nič. Loči pa se piroksilin od njega zlasti v tem, da piroksilin silno rad gori. Lahko si prižgeš strelnega bombaža na dlani, ne bo te speklo; zažgi ga nad zabojem črnega smodnika, črni smodnik se ti ne bo vnel.

Sčasoma so prišli na sled nenavadni lastnosti strelnega bombaža, da je namreč moker ravno tako izvrstno razstrelivo kakor suh, a zato brez primere bolj varen.

Padec Labe v Krkonoših.

Če suh piroksilin segreješ v zaprti posodi, če udariš po njem s kladivom, ti eksplodira; ne tako vlažna nitroceluloza. Brez nevarnosti jo pošlješ po svetu, stiskaš, žagaš, oblaš, ravnaš z njo kot s polenom, za vse ostane hladna, samo da je vlažna.

V tovarnah hranijo piroksilin vedno le močno vlažen. V rudnikih rabijo za razstreljevanje suh strelni bombaž, vojnim na-

menom pa služi le vlažen piroksilin. S hidravličnimi stiskalnicami s pritiskom 600 atmosfer (1 atm. = tlak 1 kg na 1 cm²) stiskajo nitrocelulozo v obliko patron ali opek. Slednja oblika je običajna na Angleškem in nosi vsaka opeka vtisnjeno številko svoje teže. Vlažni strelni bombaž ima kakih 20 % vode. Z njim polnijo torpede, katerih uničevalno silo strahoma občudujejo stoletni neomejeni vladarji morja in se povprašujejo, kaj bo iz tega. —

Avstrijski torpedi imajo strelni bombaž v obliki cilindra, nemški v podobi 40—45 cm visokega, zgornaj odprtega stožca. Obe telesi pa sta sestavljeni iz mnogo koscev in imata votlino za vžigalno patrono.

Nabijanje torpedov in granat s piroksilinom je popolnoma nedolžno opravilo, ker se mokra nitroceluloza z navadnim plamenom niti vžgati ne da. Za eksplozijo je treba t. zv. »inicijalnega vžiga«, to se pravi: strelni bombaž se razleti šele vsled sunka, ki pa mora biti neznansko nagel. Tak sunek nastane pri eksploziji pokalnega živega srebra, ki se nahaja v patronah. To živo srebro je samo na sebi tako nevarno in eksplodira tako strašno, da je celo kot razstrelivo neporabno.

Izdeluje se s pomočjo solitarne kisline in vinskega cveta, a kemizem proizvodnje je silno zamotan. Obrazec pokalnega živega srebra (Hg) je: $\text{HgC}_2\text{N}_2\text{O}_2$, obstoji torej iz živega srebra, ogljena, dušca in kislega. Nevarno je tako, da ga morajo hraniti le v lesenih posodah pod vodo. Zaradi strahotne brizance se ga rabi le zelo malo pri vžigalnih kapicah (kapseljnih), 15—16 miligramov. Za 40—60.000 kapsul zadostuje 1 kg $\text{Hg}(\text{CNO})_2$. Da se raje vžge, privedajo pokalnemu živemu srebru še kalijevega klorata (z obilico O) in steklenega prahu.

Iznašel je $\text{Hg}(\text{CNO})_2$ Anglež Howard že l. 1799., kot vžigalo so ga rabili prvič l. 1815. Princip (načelo) inicijalnega vžiga pa je našel šele Alfred Nobel l. 1864. pri svojih poskusih z nitroglicerinom in je

ustvaril tako podlago za novodobno razstrelilno tehniko in veleobrt.

Po tem uvodu se lahko lotimo brezdimnega smodnika samega. Kar daje strelnemu bombažu posebno vrednost, je njegova lastnost, da se topi v različnih tekočinah. Čim močnejše je strelni bombaž nitriran, toliko silnejše razstrelivo je, a v velikem se ne da izdelovati više nitriran kot je trinitroceluloza. Slabo nitrirana dinitroceluloza se topi v zmesi etra in alkohola in ta gosta tekočina je kolodij, ki ga lahko rabiš, da si zakriješ rano s tanko kožico iz njega, pa tudi fotografu je dobro došel. Če pa kolodij zmešan s kafro segrevaš in močno stiskaš, dobiš roženo, prozorno tvarino, znani celuloid, ki ga rabijo za najrazličnejše stvari (glavnike, igrače, umetno slonovo kost in podobno).

Za brezdimni smodnik pa potrebujemo po možnosti visoko nitriranega piroksilina. Tega v holandcu (poseben stroj za izdelovanje ječmenčka) dobro raztrgajo, skrbno izperjo in raztope v očetovem etru. Bombaževina se spremeni v kleju ali želatini (žolci) podobno maso. Topila se vzame približno ista teža kot strelnega bombaža. Testo je treba gnesti v posebnih strojih (gnetilnikih) 3—10 ur, na kar dobi obliko mehkega gumija. To maso zvaljajo v dolge, tanke, prozorne liste. Iz teh izrežejo s štancami (poseben stroj) majhne čveteroglate lističe ali lečasta zrna, ki jih dobro posušijo. Na ta ali podoben način pripravljen nitrocelulozni smodnik rabijo danes vse armade, a vsaka si ga izdelava malce drugače. Francoz rabi za topilo etrov alkohol, Nemec aceton, ena država ima raje zrnasto, druga kockasto obliko.

Pot k izdelovanju nitroceluloznega smodnika je pokazala celuloidna obrt, ki se je izza l. 1869. mogočno razvila. Našli so namreč, da želatinirana nitroceluloza zgori, oziroma razpade mnogo bolj počasi kot neraztopljen. Duttenhofer je izdelal leta 1884. prvi brezdimni smodnik za vojake, lovcem sta ga oskrbela že nekaj let poprej Reid in Johnson. Največ si je prizadela francoska vlada, da pride do dobrega

brezdimnega smodnika; res ga ji je dal kemik Vieille. Francozi so vpeljali sedaj Lebelovo puško na brezdimni smodnik in s tem potegnili siloma tudi vse druge države za seboj. Ker se da hitrost zgorenja pri teh brezdimnih smodnikih v širokih mejah uravnati (regulirati), zato imamo danes za vsako puško in za vsak top primeren smodnik.

V drugo vrsto brezdimnih smodnikov spadajo oni, ki sestojijo iz strelnega bombaža in nitroglicerina. Pri izdelovanju mila iz tolšč dobivajo velike množine znanega osladnega olja, glicerina kot postranski proizvod. Poraba glicerina je silno mnogostranska zavoljo njegovih odličnih lastnosti: na zraku se ne spremeni, ne izhlapeva tudi ob močni poletni vročini, ne zamrzne pozimi. Zato ga rabijo pri hidravličnih stiskalnicah, v plinomerih, za kozmetična sredstva (pomade), ž njim ekstrahirajo nežne cvetne vonjave, rabijo ga pri apreturi, v predilnicah in tkalnicah, v barvarstvu, strojarstvu, pri tiskanju blaga, pri izdelovanju kleja in želatine i. t. d. Glicerin obstoji iz znanih prvin: $C_3H_8O_3$. Če vliješ te krotke tekočine v zmes žveplene in solitarne kisline (100 kg $C_3H_8O_3$ [glicerin] + 450 kg H_2SO_4 [žvepl. k.] + 250 kg HNO_3 [solit. k.] da 212 kg nitroglicerina), se zgodi nekaj podobnega, kot smo videli pri strelnem bombažu: voda izstopa, glicerin pa sprejme tri nitroskupine NO_2 vase; kemično je torej nitroglicerin $C_3H_5(NO_2)_3O_3$. Novo težko olje pa ima vse drugačne lastnosti nego oče, pred vsem to, da vsled krepkega udarca ali sunka strahotno eksplodira; če ga pa zažgeš na prostem, gori mirno z gostim dimom.

Iznašel ga je Askanija Sobrero v Turinu isto leto kot Schönbein strelni bombaž, a praktično uporabiti ga, se dolgo ni nikomur posrečilo. Šele Alfred Nobel je vpeljal nitroglicerin kot *Nobelovo razstrelno olje* v prakso z iznajdbo svojega inercialnega vžiga l. 1864. in je dal s tem temelj popolnoma novemu razvitu razstrelilne tehnike. Nitroglicerin je nastopil uspešno svoje potovanje v svet. A že

3. sept. 1864. je pokazal demon, ki je dremal v nitroglicerinu, svojemu krotilcu zobe in pognal Noblovo tovarno s celotno množico ljudstva v Heleneborgu pri Stockholmu v zrak. Vendar se je posrečilo Noblu med največjimi težavami že naslednje leto ustanoviti novo tovarno v Vintervikenu pri Stockholmu.

L. 1870. se je razletela Noblova tovarna v Krümmelu ob Labi, kljub temu pa so rastle Noblove tovarne kot jesenske gobe iz tal. Razstrelno olje so rabili inženirji v rudnikih, pri kopanju predorov in napravi cesta. Nitroglicerina so sprva vliвали v izdolbene luknje, ki so jih zamazavali z ilovko in razstreljevali s patronami. Nevarnost izdelovanja in uporabe nitroglicerina je bila pa še vedno tolika, da je nameravala cela vrsta držav zapreti nevarnemu olju svoje meje. — Tu pa pomore Noblu l. 1866. slučaj iz zadrege. V laboratoriju je posoda z nitroglicerinom puščala tako, da je izteklo precej tekočine in ž njo se je napojila kremenova sipa, v kateri je stala posoda. Nobel preiskuje nasičeno prst in kako se začudi, ko spozna, da je postala tudi sama močno eksplozivna. Posrečilo se mu je razvozlati zagonetko, ki mu je že leta belila glavo, kako namreč dati nitroglicerinu trdno obliko. V Noblovi roki je bila malto podobna masa iz kremenovih alg, ki je bila vpila trikrat večjo težo nitroglicerina in imela vsaj isto razstrelilno moč kot nitroglicerina. **Bilo je leto 1866. rojstno leto dinamitovo.**

To strahotno, po vsem svetu znano razstrelivo se prodaja danes v obliki cilindričnih, 10 cm dolgih in 2 do 2½ cm debelih paličk, ki so rumene, rdečerrjave ali pa temnordeče (z okro barvane). Razen kot razstrelivo rabi dinamit tudi v vojne namene; ž njim polnijo votle izstrelke, ki se razpočijo na mestu, kjer padejo na tla (granate), razširjajoč okoli sebe pogubo in smrt. Potreba po takem razstrelivu je bila na svetu zelo velika, zato je moral Nobel poleg leta 1866. obstoječih treh tovarnen sezidati še celo množico drugih v raznih delih sveta. K svetovnemu slovesu

je pripomogla dinamitu grozna katastrofa, katere žrtev je bila ladja z 200 sodi dinamita. Skoro je bila ladja na cilju, v peruanskem mestu Lima, ko se je pripetila nesreča. Brod z vso svojo posadko je bil zmljet v prah, in to tako grozno, da niso našli nikdar niti sledu kakega ostanka po njem! Nobel sam se je pozneje izrazil, da si je ravno vsled te strahotne eksplozije osvojil njegov dinamit ves svet. V dokaz naslednje številke:

Izdelali so leta	ton dinamita
1867	11
1870	424
1873	2050
1876	5000
1902	62150

Pri besedi dinamit te nehote strese; spomniš se številnih bombnih napadov (atentatov), zarot, vojnih grozodejstev itd. Zdi se ti krvava ironija (posmehovanje) usode, da je isti mož, ki je dal svetu dvomljivi danajski dar dinamita, nastopal pozneje kot glavni pospeševalec svetovnega miru in vseobčnega človeškega pobratimstva. Vendar pa bi taka obsodba znamenitega moža ne bila popolnoma nepristranska. Četudi služi dinamit en gros-moriji, četudi je strl nepregledne livade cvetoče sreče, četudi je marsikaki visoki glavi prejasno dokazal, da smo le od danes do jutri, vendar bi ne bilo pravično, ko bi kar v celoti zaničevali kulturni pomen dinamita. Glavni pomen dinamita in mnogih drugih razstreliv je namreč mirne narave in če hočemo Noblovo iznajdbo ceniti pravilno, moramo pomisliti na vlogo, ki jo je igrala zadnjega pol stoletja pri gradbi cesta in tunelov ter v rudarstvu. Strme bomo spoznali, da bi marsikako veledelo moderne kulture, marsikaka ponosna stavba najgenijalnejše inženerske umetnosti brez dinamita sploh ne bila mogoča.¹

Na drugi strani nam pa kaže ravno Noblovo življenje in delovanje, kako pomankljivo da je vse človeško delo, če nima

¹ Alfred Nobel, biografična skica od dr. R. Henniga. Zal. Franckh — Stuttgart.

nadzemske, večnostne podlage. Mož (umrl je l. 1896.), ki je zapustil kakih 50 milijonov kron, ki je ustanovil vsakoletne nagrade umetnikom in učenjakom v celotnem znesku 155—160.000 K, ki ga je sreča kar obisipala s časnimi dobrinami, ni bil srečen; mrka otožnost, melanholija mu je ležala kot črni dim ob Soči na duši. Sam piše v pismu: »Kaj naj Vam poročam o sebi, — ki se mi je razbila ladja mladosti, veselja in upanja! Prazna je moja duša, njen inventarij (zapisnik premoženja) je bela stran, ali bolje rečeno, siva.« Mož, ki je videl toliko sveta in imel toliko znanja, je prisegal na stavek: »Pomanjkanje znanja loči ljudi, znanost pa jih druží.« (?) Nobel si je stavil za cilj življenja to, da vojna sredstva tako izpopolni, da se bo moralo vojskovanje končno zadušiti v svoji lastni maščobi, ker bo postalo uničevalno orožje tako strahotno, da si slednjic nihče več ne bo drznil rabiti ga resno, ne da bi se moral bati, da si bosta obe vojskujoči se stranki puščali kri do popolne onemoglosti. Tako je mislil A. Nobel. Da ni poznal zagonetnih globin človeške duše, na katerih dnu dremljejo neukročene demonične strasti, zato nam treba poklicati za pričo le svetovno vojsko, ki se besno reži vsej znanosti in umetnosti človeški.

Dinamita ni mogoče rabiti kot pogonilo za krogle iz cevi (pušk in topov), ampak samo kot razstrelivo. Poznamo pa tudi nitroglicerinske smodnike v ožjem smislu besede, kot pogonila. Pri dinamitu je kremenova sipa za nitroglicerin le mrtev balast, če pa denemo v nitroglicerin nizko nitriranega strelnega bombaža ali kolodijeve volne, da se raztopi, dobimo zmes, v kateri učinkujeta obe sestavini in povečujeta eksplozivno silo. Že $\frac{1}{2}\%$ kolodijeve volne spremeni nitroglicerin v debelo žolicasto maso; če pa deneš v nitroglicerin 7—10% kolodijeve volne, se pa ta ne raztopi, pač pa nabrekne in tvori želatinasto, roževinasto snov — strelno želatino —, ki je eno najmočnejših razstreliv in prekaša dinamit. Iznašel ga je isti A. Nobel l. 1875. Že dalje časa ga je dražila nekoristna sipa

v dinamitu. Nekega dne si rani prst in si ga ovije s kolodijem. Ker mu bolečina ne da spati, vstane ponoči ob 2. uri in gre v laboratorij. Nenadoma mu šine v glavo misel, če bi se ne dal tudi kolodij nasititi z nitroglicerinom. Poskus se je obnesel izvrstno, kakor kažejo naslednje številke. Recimo, da ima 1 utežna enota črnega smodnika eksplozivno silo 3·2; potem je ima strelni bombaž 9·7, nitroglicerin 10·1, dinamit 10·1, strelna želatina 10·3.

Pri razstreljevanju izredno trdega skalovja za šentgothardski predor so rabili strelno želatino s sijajnim uspehom.

Če pa razredčimo nitroglicerin z acetonom in šele zdaj denemo vanj strelnega bombaža, potem dobimo želatino, pripravno za izdelovanje brezdimnega smodnika. Izdelovanje je podobno onemu pri nitroceluloznem smodniku. Če vzameš približno $\frac{1}{2}$ nitroglicerina in $\frac{1}{2}$ strelnega bombaža, dobiš balistit ali Noblov brezdimni smodnik, ki je mnogo slabši od strelne želatine in se da njegova nebrzdavnost še nadalje omiliti s pridevkom kafe, parafina, vazelina itd. Ta smodnik razvija kaj malo dima in ima marsikako prednost pred Vieille-jevimi. Zato se je urno vgnezdil pri raznih evropskih armadah: v Avstriji, Nemčiji, Belgiji, Italiji ter vedno bolj izpodrival stari črni smodnik.

Leta 1894. je imel Nobel zanimivo pravdo z angleško vlado. Ta je izdelovala po Noblovih patentih za balistit razstrelivo, ki ga je krstila za kordit (franc. corde = vrv), ker mu je dala dolgo, kopolasto obliko. Seveda je iznajditelj propal, ker so stavili sodniki dobrino angleškega ljudstva nad pravo in moralo. Pri korditu se praktično uporablja važna iznajdba Abela in Dewarja, da se namreč nitroglicerin in strelni bombaž tudi združita, ako raztopimo oba v enem in istem topilu (acetonu). Sem spada tudi filit in več drugih brezdimnih smodnikov.

Preden govorimo o tretji skupini modernih smodnikov, naj omenimo s par besedicami glavne njihove prednosti nasproti črnemu smodniku. Pri

modernem smodniku je malo pepela, zato odpade 1. nadležni dim; mogoče je urno streljanje z repetirkami, strojno puško in brzostrelnimi topovi. 2. Toplota, ki jo razvija moderni smodnik pri eksploziji, znaša 940 kalorij, nitroglicerinski celo 1250 kal., črni smodnik le 750 kal. Čim manj kalorij, toliko manjša je moč smodnikova. Še večja se pokaže razlika, ako primerjamo množine nastalih plinov. Iz

Novi avstrijski pomnik na vojno pri Kulmu l. 1813.

1 kg nitroceluloznega smodnika nastane 950 litrov, iz iste teže nitrocelulozno-nitroglicerinskega smodnika 880 litrov, 1 kg črnega smodnika pa da pri razpoku samo 290 litrov plinov. Moderni smodniki imajo približno trikrat večjo moč; to je omogočilo pri puški manjši kaliber, pri kroglah bolj ravno črto-letnico, sigurnejše zadevanje, večjo prebojno silo in večjo strelno daljavo. Moderna puška tudi rahleje suje nazaj, zato omogoča mirnejše streljanje.

3. Se da hitrost izgorevanja pri modernih smodnikih v širokih mejah uravnati; zato jih je mogoče prilagoditi najrazličnejšemu strelnemu orožju. Tudi daš lahko modernemu smodniku najpoljubnejšo obliko; ker so ti smodniki enotna kemična snov in ne zmes kot črni smodnik, zato je tudi njihovo učinkovanje mnogo bolj enakomerno. 4. Črni smodnik je zelo občutljiv za vlago, ne pa nitrocelulozni brezdimnik.

Seveda imajo pa tudi ti modernisti svoje napake. Že sami na sebi so dražji od črnega smodnika, poleg tega pa oškodujejo tudi strelno orožje mnogo bolj. Vzrok temu je pa ravno visoka toplina, pri kateri izgorevajo (nitroglicerinski smodnik pri 2900° C, nitrocelulozni pri 2000°). Še važnejše je to, da hraniš črni smodnik brez nevarnosti, kolikor časa hočeš, pri modernih smodnikih pa ti visi nad glavo vedno Damoklejev meč in nisi nikdar varen, da bi jim ne šinila žareča muha v glavo in jih vžgala, tebe pa poslala na oni svet. Zato mora biti njihovo izdelovanje do skrajnosti skrbno, da pač ne zajde vanje kaka primes (smet), ki ne spada zraven; izgotovljeno blago je treba preskušati na njegovo trpežnost za skladišče in tudi v skladišču je neprestana kontrola nujno potrebna. Da povečajo modernim smodnikom stanovitnost pred razkrojem, jim pridevajo stabilizatorje (difenilamin, tanin in pod.), ki naj uničijo nastale kisline in jih napravijo neškodljive.

Novodobna tehnika pa se ni zadovoljila z nitroglicerinom in nitrocelulozo ter njihovimi proizvodi, ampak je vpeljala zadnjih 20 let še celo vrsto drugih razstreliv močno drugačnega značaja. Čudno se bo zdelo marsikomu, da je med razstrelivi, ki jih rabi civilni tehnik, in med onimi, ki služijo vojski, velik prepad. Odkod to?

Od 80. let preteklega stoletja zahtevajo v rudnikih t. zv. v a r n o s t n a r a z s t r e l i v a. Tako razstrelivo ne sme vžgati treskavih plinov, ki se slučajno nahajajo v rudniku. Treskavi plin se vname pri 600 do 700° C, navadna razstreliva pa imajo najmanj 1400° C eksplozivne

topline. Posrečilo se je izumiti varnostna razstreliva, ki se prodajajo pod imeni: premogov karbonit I in II, damenit, roburit, vestfalit i. dr. Imamo tri vrste varnostnih razstreliv.

1. amonite, ki obstoje iz amonovega solitra (NH_4NO_3) (70 do 95%) in gorljivih snovi, ki imajo v sebi mnogo ogljenca, n. pr. moka, naftalin. Za udarec, sunek, celo za plamen se amonit prav nič ne zmeni, v besnost ga spravi le inicijalno vžigalo;

2. karbonite, ki vsebujejo poleg solitra in gorljivih snovi tudi kako drugo eksplozivno snov, n. pr. nitroglicerin. Karbonitje so pa občutljivi za udarec in sunek. V nevarnih rudnikih so neobhodno potrebni;

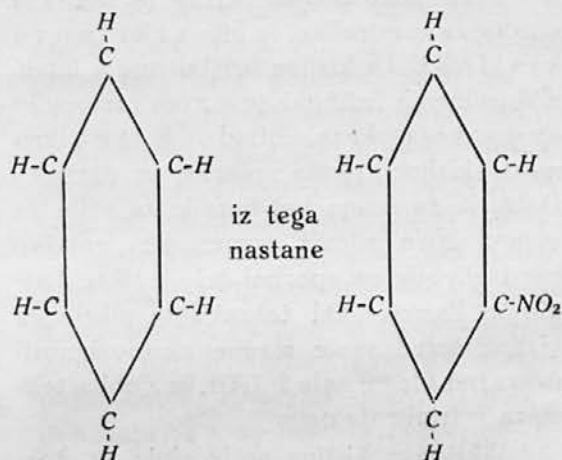
3. imamo treskave dinamite, ki pa so mnogo manj vredni.

Rudar zahteva dalje od svojega razstreliva, da mu koristno deluje; tako n. pr. hoče premogar pri razstreljevanju velikih kosov »črnega demanta«, ne pa nešteto majhnih drobcev.

Popolnoma drugače misli vojak. On zahteva, da njegovo razstrelivo (v mini, torpedu, granati) poruši, uniči in razdrobi vse, s čimer pride v dotiko; njegovo razstrelivo mora detonirati (se razpočiti) hitro, po možnosti brizantno, civilno razstrelivo pa mnogo bolj polagoma. Zato pa ne rabi civilni inženjer enotnih kemičnih razstreliv, ampak si sestavlja zmesi od slučajja do slučajja primernih. Vojska pa uporablja le kemično enotna razstreliva. S kemičnega stališča lahko delimo slednja v dve vrsti: 1. v esterasta razstreliva (nitroglicerin in nitroceluloza) in 2. v prave nitrospojine, h katerim nitroglicerin in strelni bombaž v kljub svojemu imenu ne spadata, pač pa moderna polnila za razstrelke, n. pr. pikrinova kislina, trinitrotoluol in druga. — Naj pojasnim z zgledom razliko med »estrom« in »nitrospojino«. Nitroglicerina $\text{C}_3\text{H}_5\text{O}_3(\text{NO}_2)_3$ je oster, nastal je iz glicerina $\text{C}_3\text{H}_8(\text{OH})_3$; ima v sebi nitro skupino NO_2 , ki nadomešča del vodenca H

v glicerinu. Toda ta vodenec poprej ni bil navezan na ogljenec C, ampak na kislec O.

Zdaj pa si oglejmo za zgled pravo nitrospojino, n. pr. nitrobenzol (ni razstrelivo) $\text{C}_6\text{H}_5\text{NO}_2$, ki je nastal iz bencola C_6H_6 . Prav jasna nam postane stvar, ako se poslužimo sledečega šesterokotnika, ki nam ponazoruje ustroj obeh nitroteles.¹

na ta način, da nadomesti nitroskupina NO_2 vodenec H, ki je bil poprej navezan na ogljenec C.

Ta kemična razlika daje obema vrstama teles tudi popolnoma različne lastnosti.

Esterasta razstreliva so, kakor že omenjeno, nestanovitna v shrambi, nitrotelesa pa so brezpogojno trpežna. Zato tekočega nitroglicerina in njegovih derivatov (potomcev), strelne želatine in dinamita sploh ne rabijo za basanje razstrelkov (krogel). Tudi strelni bombaž so rabili le kratek čas za polnitev granat, izpodrinila so ga brizantna, a pri tem stanovitna nitrotelesa. Samo pri podmorskih torpedih in minah se je vzdržal piroksilin do danes na krmilu, seveda stisnjen in vlažen. Za morsko mino se porabi od 30 do 250 kg strelnega bombaža, največji moderni torpedo ga použije 130 kg.

Surovina za pridobivanje pravih nitrorazstreliv je premogov katran, ki je zmes različnih aromatič-

¹ Primeri: Dr. Ahrens, »Einführung in die prakt. Chemie«, Organ. Teil.

nih spojin. Te delimo, v kolikor so uporabne za razstreliva, v dve skupini: a) v fenole, n. pr. karbolna kislina, kresol in druge; b) v ogljenčeve vodence, n. pr. bencol, toluol, naftalin itd. Tudi te aromatične (dišeče) spojine spremenimo v razstrelivo na podoben način kot zgoraj opisano, z nitrovanjem (s solitarno kislino).

Prva nitrospojina, ki jo je porabila vojska za razstrelivo, je bila pikrinova kislina.¹ Ta kislina kristalizuje v lepih, zlatorumenih listih, ki se v vodi raztope in so grenkega okusa. Odtod tudi ime pikrinova kislina (grški pikrós = grenak). Dolgo je že znana kot barvilo za svilo in volno. Njen silovit pomen kot vojaško razstrelivo je pa spoznal šele l. 1886. Turpin v Parizu. Od takrat igra pikrinova kislina vsled svoje močne eksplozivnosti prevažno vlogo; šele l. 1901. je dobila tekmeča v trinitrotoluolu.

Pikrinova kislina se izdeluje iz karbolne kisline ali fenola C_6H_5OH s pomočjo solitarne kisline. Ker stopajo tri nitroskupine NO_2 na mesto vodenca H, ki je navezan na ogljenec C, zato imenujemo pikrinovo kislino s kemičnim imenom trinitrofenol $C_6H_2(NO_2)_3OH$. Pikrinova kislina je močna kislina, ki tvori v dotiki s kovinami rada soli. Te soli, zlasti kalijeva in svinčeva, pa so znatno bolj občutljive in nevarne nego njihova roditeljica in utegnejo, če se nahajajo v pikrinovi kislini, tudi to pripraviti do detonacije. Zato pikrinova kislina sploh ne sme priti v nobeno dotiko s kovinami. Kadar torej uporabljajo trinitrofenol za basanje granat, morajo devati pikrinovo kislino v posebne pušice iz lepenke ali pa morajo granatne notranje stene prevleči z lakom ali firnežem. Na Francoskem so jo rabili najprej pod imenom melinit. Ime je odtod, ker je raztopljena pikrinova kislina podobna medu, lat. mel. Rabijo jo tudi hidravlično stisnjeno ali raztaljeno v različnih državah pod različnimi nazivi, kakor n. pr. lidit

(amonijev pikrat), pertit, pikrinit, v Avstriji ekrazit itd.

V novejšem času je kaliber topovskih krogel čudovito narastel; treba je zato močnejšega pogonila (smodnika), ki zato tudi silneje pritiska na krogline stene. To je vzrok, zakaj da zahteva zadnji čas od razstreliv za v krogle manjšo občutljivost proti udarcu. Pikrinova kislina tej zahtevi ne odgovarja povoljno, pač pa trinitrokresol.

Trinitrokresol je nitrovan kresol $C_7H_7.OH$, ki je zelo podoben karbolni kislini, le da ima njegova molekula 1 atom C in 2 atoma H več. Na Francoskem so rabili raztopljeno zmes iz pikrinove kisline in trinitrokresola (kresilit) za polnjenje izstrelkov. Druge države pa so se z njegovo vpeljavo obotavljale, ker se je prikazal na obzorju imeniten tekmeč pod naslovom trinitrotoluol.

Kakor se dado nitrirati fenoli, tako je mogoče tudi aromatične ogljenčeve vodence s solitarno kislino spremeniti v razstreliva. A treba je za to močno koncentriranih kislin; takih pa do leta 1900. ni bilo za nizko ceno dobiti. Na pragu 20. stoletja šele so iznašli poseben način za pridobivanje koncentrirane žveplene kisline s kontaktom, in hudičevo olje (H_2SO_4) je podlaga moderne veleobrti, predvsem pa razstrelivne industrije. Dana je bila možnost za konkurenco visoko nitrovanih aromatičnih ogljenčevih vodencev proti trinitrofenolu.

Oče aromatičnih spojin je bencol (C_6H_6), ki se pridobiva iz premočovega katrana pri segrevanju na 80—85°. Je brez barve, zelo gibčen in ima poseben vonj. Iz njega pridobivajo razne vonjave spojine, posebno pa vrsto krasnih anilinskih barv. Našel ga je prvi Anglež Faraday. Bencol se dá nitrirati v razstrelivo trinitrobencol, belo, kristalinično telo, a težave za pridobivanje v velikem so za enkrat še nepremagljive, zato ne pride v poštev.

Mnogo laže od bencola se dá nitrovati njemu zelo podobni sorodnik tolu-

¹ Glej: »Die Kultur der Gegenwart«, von Paul Hinneberg: Technik des Kriegswesens.

ol (C_7H_8), ki ga pridobivajo s prvim vred v večjih množinah v kokerijah (kjer kuhajo koks iz premoğa). Trinitrotoluol je razstrelivo, ki je za sunke in udarce mnogo manj občutljivo nego pikrinova kislina. Pa še neka druga lastnost ga priporoča kot polnilo za izstrelke. Že dalje časa so namreč čutili vojaki, kako dobro bi bilo, če bi imeli na razpolago tudi enotne krogle, ki bi služile poljubno ali kot granate ali kot šrapneli. S pikrinovo kislino kot razstrelivom ni mogoče ustvariti takega enotnega izstrelka; preveč je občutljiva pa z nobeno kovino ne sme priti v dotiko. Vsem zahtevam pa ustreza trinitrotoluol, zato ga je vpeljala večina vojnih uprav. V skladišču leži absolutno varno, tudi v vodi je neraztopen ter v tem oziru prekaša strelni bombaž, kateri, preveč napojen z vodo, izgubi zmožnost detonacije. Zato je trinitrotoluol posebno imenitno razstrelivo za podvodna dela kakor tudi za basanje min in torpedov. Seveda pa potrebuje za detonacijo tudi krepke inicijalne pobude; dočim pripraviš pikrinovo kislino z 0.3 grami pokalnega živega srebra do razpoka, ga je treba pri nitrotoluolu 0.45 g, pri večjih razstrelbah jemlje po 2 grama. Zelo pripraven je trinitrotoluol tudi zato, ker se dá tako raznovrstno obdelavati; lahko ga stališ in vliješ v različne oblike. Liti trinitrotoluol moreš brez nevarnosti rezbariti, rezati; lahko mu daš obliko tankih tablic ali zrnja. Če mu primešaš kolodijeve volne, ga lahko gneteš kot testo in bašeš v krogle z ozkim ustjem. Moč trinitrotoluola pa je nekoliko manjša od pikrinove kisline; za delo, ki ga opravi 86 gramov pikrinove kisline, je treba 120 gramov prvega. Ko bi imel trinitrotoluol v sebi nekoliko več kisleca, bi bil njegov učinek znatno jačji. To poskušajo doseči z raznimi dodatki. Med temi kompozicijami najbolj znana je m a k a r i t (28.1% trinitrotoluola, 71.9% svinčene nitrata), ki so ga v Belgiji močno rabili. Za nas Avstrijce je važen a m o n a l, zmes trinitrotoluola, amonovega solitra, oglja in aluminija. Zgorevanje aluminija dá

tej zmesi pri eksploziji silno vročino, plinom pa tolikšno napetost, da je efekt amonalov približno enak onemu pikrinove kisline.

Preden se poslovimo od strahotnih sredstev modernega barbarstva, ozrmo se še na moč razstreliv.

Moč brezdimnih smodnikov je tako velika, da je treba pri nabijanju patron največje natančnosti in opreznosti. Pri črnem smodniku je nekoliko več nabijanja popolnoma brez pomena, tukaj pa $1\frac{1}{2}$ -kratno nabijanje že lahko raznese puškino ali topovsko cev. Merili so tlak v puškinih ceveh ob razpoku in našli njegovo velikost: pri švicarskih puškah 2200 atmosfer, pri angleških 2519 atmosfer, pri švedskih 2390 atm. Da veš s temi števili kaj početi, ti omenim, da imajo novejšje lokomotive v svojih parnih kotlih samo 14 atmosfer tlaka, četudi stene puškine cevi niso veliko debelejšje od kotlove pločevine.

O sili razstreliv dobiš pojem, ako si ogledaš sledeči sestavek:

1 kg 70-odstotnega črnega smodnika razvije pri eksploziji silo	219.000 kg/m
1 » želatinskega dinamita	491.000 »
1 » karbonita	231.000 »
1 » vestfalita	274.000 »

to se pravi: 1 kg smodnika, ki se dá stisniti v kocko, držečo 1 liter, razvije v $\frac{1}{100}$ sekunde tako moč, da dvigne nad 200.000 kilogramov (20 vagonov) 1 meter visoko. O 1 kg dinamita poročajo, da razvije celo v $\frac{1}{50000}$ sekunde moč blizu 1 milijon kg/m.

Če bi hoteli nakopičiti delo, ki ga opravi 1 kg črnega smodnika v $\frac{1}{100}$ "", bi moralo 10 mož celo uro prav marljivo delati. Da bi pa izvršili isto delo, ki ga opravi 1 kg dinamita v $\frac{1}{50000}$ "", v ravno tem času ($\frac{1}{50000}$ ""), bi bilo treba 2000 milijonov mož ali 300 milijonov konj.

Pri človeškem dihanju zgori 1 kg oglenca v okrog 50 urah v ogleńčevo kislino. Kadar dihaš ali kadar zgori 1 kg premoğa v peči v ogleńčevo kislino, nastane okoli 8000 kalorij (toplotnih enot), ki odgovarjajo učinku 3 milijonov kilogram-

metrov; ravno ta uspeh se pokaže pri eksploziji 3 kg dinamita, a to se zgodi tukaj v tako kratkem času, da dobé nastali plini izredno visoko temperaturo in napetost do 10.000 atmosfer.

Kako prekaša nitroglicerín navadni črni smodnik, ti bo jasno, ako pomisliš, da nastane iz 1 grama nitroglicerina:

295 cm³ ogljenčeve kisline,
147 » dušca,
25 » kisleca.

Grozne družabnice so nitrospojine, ki

širijo povsod strah in trepet; pa ni vselej tako. Spomni se le na nitrobenzol, ki nam tako prijetno parfumira mandljevo milo ter daje nedolžni anilin za krasna barvila; dokaz za obstoj tudi blagih nitrospojin je dalje »trinitroisobutiltoluol«, ki posnema krasni moškov vonj in ga kot umetni mošek (mošus) veliko prodajo; dokaz za to so tudi mnoga zdravila, ki ozdravljajo del ran, prizadetih od njihovih zlobnejših tovarišic.

Ekstremi (nasprotja) se dotikajo marsikje in mnogokrat, čemu bi se ne tudi pri naših organskih nitrospojinah!

Dr. Iv. Pregelj: Dve sliki iz moderne slovenske lirike.

(Dalje.)

2. Silvin Sardenko.

Vse, kar je mislil in sanjal,
s čarobnim kistom je svojim
odetim v toplo molitev
v moško himno prelil.

A drug je ne more umeti,
kot oni, ki v srcu sorodna
skrivnostna ljubezen mu sveti
Roma 23 in 33.

Pseudonimnost modernih pesnikov je velikokrat pesniška ničemurnost. Sardenkova je izraz pesnikove skromnosti in simbolično slovensko svojstvo slovenskega pesnika: Vódnika ni redila pesem in ne redi dr. Alojzija Merharja. Gotovo pa je, da si je ustvaril Silvin Sardenko s svojim pseudonimom tipičen dat v slovstvu, podobno kakor Murn ali češki Frida. Ne bom rekel premalo, če trdim, da more notirati slovstvena kritika le tiste pseudonime, ki krijejo priznane pesnike. Silvina Sardenka je kritika priznala, slovensko ljudstvo pa pozna samo Silvina Sardenka. In tudi to je častno za pesnika, ki je poleg Vódnika drugi slovenski pesnik iz ljubljanske okolice in čudovito izrazit klimatičen tip Posavca, selana s Posavja, čudovitega parađiža kranjske dežele, kjer se je romantika Gorenjske ublažila v miljejno sliko sveže

melanholične scene z divnim ozadjem kamniške okolice; prav posebne vrste zemlja! Konciliantna, bolj lepa nego divna, bolj plodovita in bogata nego elementarno slikovita, pol mesto že, pol vas, narava pristna in zdrava, toda kultivirana od vzduha bližnjega mesta. Prav posebne vrste ljudstvo. Neznačilno v svojih svojstvih, netipizirano, pol gorenjska kri, pol že dolenska. Prijazna beseda, konciliantno mišljena šala, umerjen glas, razsoden. Idilična zemlja, idilično ljudstvo, čigar srčna in slovenska narava je očitna iz preštevilnih deminutivov v narečju Posavcev. Sodim, da res zavedno in nekako nujno iz sebe in svojega okusa zmanjšuje jezikovne pojme samo Slovenec iz ljubljanske okolice proti Kamniku in okoli. Ah, glej! Ali ni tudi »Sardenko« nekaj deminutiv?

Silvin Sardenko je po svojem stanu duhovnik. Duhovnik-pesnik je od Vódnika preznačilen pojav v slovenskem slovstvu. Dà, od Stritarja je ravno duhovnik-pesnik tisti, ki je dal raznim letnikom raznih slovenskih leposlovnih revij od svoje izrazitosti in manire: Gregorčič, Aškerc, Hribar in Medved so bili dominantni pevci dunajskega Zvona, Ljubljanskega zvona, Doma in sveta. Silvin Sardenko je zdaj edini pri-

znani duhovnik-lirik, ki še ustvarja. Če sodimo po Gregorčiču in Medvedu, je slovenski duhovnik-lirik pretežno razmišljajoče narave, refleksiven, stanovsko čuteč, plemenit prigodnik, programen in v formi klasično dispozicionalen, toda neproblematičen. Silvin Sardenko pomeni tudi ko duhovnik-lirik prav posebno umetniško osebnost in zanimiv primerjalni literarni objekt. On je prvi slovenski moderni duhovnik-lirik. Ko se je v letih 1896. do 1899. odigral preznačilen preporod slovenske poezije iz Stritarjevega epigonskega formalizma v novo moderno individualistično umetnost, tedaj je obudil novi čas tudi v Domu in svetu Medvedu doraslega in časovno poogojenega naslednika. Skupno s sorodno umetniškim Francem Dobnikarjem je vzrastel Silvin Sardenko iz ljubljanske bogoslovne literarne tradicije (Finžgar, Ev. Lampe, Kralj, Opeka, Euricius itd.) in iz Vrtca in Angelčeka katoliškemu lep slovju s celo vrsto preznačilnih pesniških svojstev: nov, frapanten, moderen kakor Župančič Zvonu, boreč se v plemeniti konkurenci z dominantnim lirikom Zvona ko dominanten pesnik Doma in sveta. Silo bi delala slovstvu, če bi hotela primerjati in vzporejati dvoje tako samostojnih in nesorodnih pesniških osebnosti kakor sta Sardenko in Župančič. Z govorniško figuro bi seveda smela navesti, da sta oba lirika, mladinska pisatelja, oba še v vednem razvoju, oba sotrudnika sodobnih slovenskih revij, oba izrazita stilista in markantna prozaista, oba plodovita, akademično izobrazena, oba v odnošajih do glasbene in upodabljalno umetnosti, oba zelo vplivna na mlajše: vse samo zunanje sorodnosti. Tem bistvenejša pa so svojstva, po katerih se ločita. Župančič je posveten človek — Sardenko duhovnik: vsak svoj svet živita, vsak svoje življenje. Župančič je akademično izobražen in evropsko omikan. Sardenko je teološko izvežban in je videl Italijo in Rim. Njegov svetovni nazor je krščanska filozofija. Sicer pa — v čem naj se bolj jasno ločita, kakor v tem, kako gledata, kako čuvstvujeta, kako stvarjata.

Njiju pesem je plod dveh osebnosti, dveh vzgoj, dveh misli, dveh načel, dveh src.

Tudi Silvin Sardenko se je začel že zelo zgodaj vežbati v pesnenju. Zlasti sta brala s pokojnim Kettejem (prim. Dom in svet 1899) drug drugemu svoje pesmi. Svoje prve pesmi je začel priobčevati Sardenko podobno ko Ž. v Vrtcu in Angelčku. Mlad okus: kratki stisnjeni verzi, zveneče rime, ki zvenijo pri Sardenku bolj naravno narodno kakor pri Gregorčiču (rime z naglasom na tretjezadnjem zlogu). Vsebinsko so te drobne pesmice podobne sodobnim Župančičevim, so ljubko muzikalno igračkane v miljeju otroških abecednikov, toda po svoji obliki in svežosti znak veselega jutra iz zatohle in omledno narejene literarnosti Heya — ali slovenskega Lebana.

Doboj.

Župančič je v mladinskih pesmih nazornejši, bogatejši po invenciji in sočnejši v dikciji, Sardenko je muzikalno ubranejši. Že tu se kaže razlika pesniškega razpoloženja pri Ž. in pri S. Ž. gleda konkretno in opisuje markantno, Sardenko se nekako vznese ob motivu in pesni iz tega deduciranega, sekundarnega čuvstvovanja. Župančič utrže naravno lep sad in ti ga ponudi: kakor med, oblizneš se, jej! Sardenko drapira: O, diven sadček! Rajska medica! Ne veruješ? Pokusi! Uživaj! V tem oziru spominja Sardenko rahlo na Meška in na tisto prikupno, toda umetnostno nedopustno vzgojno naivnost pisateljev v »Pomladnih glasih«. Ta ton je sicer bistvo Sardenkove osebnosti in vrhutega vé izražati S. to naivnost zares nedosežno nežno in taktano, tako da njegove mladinske pesmi celo

pridobijo. V kvar pa je ta ton resnim pesnitvam, romancam, pevskim igrám in moškim zbirkam.

Istočasno ko v mladinskih listih, se je oglašil Sardenko v Domu in svetu in od tedaj (1899) ostal listu veren in vreden sodruđnik. Nekako v štiri periode bi se dale grupirati pesmi, ki jih je priobčil Sardenko v Domu in svetu. Slednjo teh faz je na književnem trgu označil pesnik s samostojnim pesniškim zbornikom. Prva doba bi vsebovala pesmi v vonjivosti bogoslovsko-melanholičnega lirizma, ki mu je dal Dobnikar v svojih divnih vinjetah preizrazito lice. Ravno ta mlada Sardenkova lirika je bila čudovito prikupna in je vplivala na mlade. Sardenko je bil obudil z miljejem religiozne sentimentalnosti božičnega večera v neštetihi dijaških srcih prav adekvatna čustva. »Čaša« nas je mikala po svoji eksotičnosti, Sardenka smo razumeli. Še danes mi je živo v spominu silen vtis prve Sardenkove pesmi, katero sem bral: Narodna (Smejala se je, ko so druge...) ali pa druge: Padale so padale snežinke. Sardenko je bil pesnik po srcu nam vsem, ki smo mislili, da bomo po maturi bogoslovci in ki smo se vozili v mrakotnih božičnih večerih na počitnice po turobni Soški cesti od Ročinja do Podsel. (O Meško! Tam sem tudi jokal s »Tihimi večeri« v rokah, stisnjen med debelo damo in tolstim krčmarjem v tesni, nepozabni pošti!) Ni čuda, da je našel Sardenko posnemalcev (Zv. Erjavec, Bog. Gorenjko) in da se še zdaj rekrutirajo mladi Vrtčevi pevci iz te prve Sardenkove lirike. Višek te Sardenkove umetnosti je rosa, nabrana v »Mladem jutru«. To je Sardenkov prvi pesniški debí. Pridružil mu je, kakor Župančič v »Pisanicah«, mladinsko knjigo »Marjetice«. Te dve knjigi sta ustalili sliko Sardenkove pesniške osebnosti v občinstvu. Pesnik je medtem pel novo mašo in šel študirat v Rim. Novi stan, čustvo slovesa, vtisi iz svetega mesta so nudili od tu naprej dokaj let pesniku novih pesniških motivov. V celoto in zrelo zbrano zbirko je povil Sardenko te nove doživ-

ljaje v »Romi«, ki ni le preznačilna ko Sardenkova druga kardinalna zbirka, temveč, ki je tudi lep primerjalni študij poleg dr. Opeke in Finžgarjevih »Oranž in citron«. Tretjo dobo Sardenkovega pesnenja tvorita deli: »Mater Dolorosa« in »Mati svetega veselja«, ki pomenjata vsebinsko gotov Kralikov romanticizem v Slovencih in sta formalno velik napredek po »Mladem jutru«. Nekaj let zatem je opaziti pri Sardenku nekako molčečnost, nekaj odmor. Pesnik sicer piše, toda iz socialnih nagibov. Morda je tudi časovno malo zanimanje za slovstvo odtujilo Sardenka smotrnemu pesnenju, tako da so zelo redke pesmi njegove in da oživi pesniška sila njegova stoprv pod redakcijo novega urednika Doma in sveta, v novi formi nova vsebina. Samo nekaj te poezije je v zbirki »Nebo žari«, edini bojni zbirki lirike med Slovenci. To so Sardenkova temeljna dela sedemnajstih let, zelo drobne zbirke v primeri z vsem, kar je njegove lirike še raztresene in nezbrane. Jasno pa je, da se Sardenko še razvija, stopnjevaje išoč zdaj še izbranejši slog, zdaj oblikujoč novo vsebino. (Prim. parafrazo Gregorčičeve »Soče« in zadnje pesmi v Domu in svetu.) — Ni mi pa termina, da bi označil jasno to novo v Sardenku, to čudno novo poleg znanega.

Sardenko je vseskozi lirik. Sardenko je pretežno lirik čustva. Njegovo čustvo je prav posebne vrste. Lastna mu je čudovita nežnost, nekako serafsko mila slovesnost. Ni globoko strasten ko Župančič, je mistično zanesen. On ne obliči svojega čustva snovnostno, impresionistično, čustvo je njemu bolj razpoloženje, iz katerega pesni ciklično. Sardenko je sploh prvi slovenski ciklični lirik, ki zares ciklično čustvuje, dočim je še Medved ciklično redigiral. Neskončno je Sardenkovih ciklov od »Jesenskih dihov« in »Nevestice« pa do zadnjega v »Nebo žari«. Površno bi se dali grupirati nekako tako: 1. Parafrazistični cikli, n. pr. Češčena bodi Kraljica in Magnificat. Sardenko je tu prevzel za ogrodje ciklu

formulo molitve in v to ogrodje spesnil samostojnih in v sebi zaključenih pesmi brez vsakega mašila, neprisiljeno, in si uklonil okvir. Našel je posnemovalcev (n. pr. Lovrenčič, Oče naš). 2. Prigodniški cikli. To so Sardenkove preznačilne Svetonočnice in Velikonočnice, polne pristno slovenske religiozne sanjivosti, vonjivi, domači, po rodni zemlji in Posavju zaudarjajoči šopki cvetov, zajeti neposredno iz živega doživljanja, več dnevnega čustvenega razpoloženja. (Evo harmonije med obliko in vsebino!) Sardenko je ustvaril v takih pesmih nedeljsko razpoloženje, idilo nedeljske jutranje slovesnosti, tako specialno slovensko razpoloženje, da vplivajo njegovi verzi neodoljivo, seveda v prvi vrsti na one, »ki v srcu sorodna ljubezen jim sveti«. 3. Osebni in stanovski cikli. To so pesmi, ki so neposredno pesnikovo intimno čustvo, izraz deviškega mašniškega zanosa (Nove stopinje), ali pa vložnice, čustvovanje dekliškega srca, razpoloženje ljubeče neveste, Kristove nevestice (prim. Žup. Nevestica Jezusa Kristusa si...), samostanske lilije-nune (Nevestica, Z dekliških gredic, Samostanska lilija). Od teh ciklov je našel Sardenko do predivnih romanc, ki so formalno edine svoje vrste v slovenskem slovstvu poleg Prešernove »Nune«. 4. Sorodni so jim idilični cikli, pesmi, z motivi gorskih virov, posavskega vaškega razpoloženja, domačih grobov, domotožja, pietete do matere i. p. Nekaj Medveda zazveni ponekod iz teh pesmi, nekaka sveta resignacija, slična pogovorom sv. Avgušтина s sveto matrono. Zbirka »Roma« bi pa tvorila sama zase mogočen cikel prigodnic. V teh in takih motivih so zasnovane tudi vse Sardenkove pesmi poedinke, vseskozi lirika, tudi tedaj, ko je vsebina navidezno epska ali oblika navidezno dramatski dialog. Sardenko je samo lirik, ki ne koncipira epsko in dramatsko. To dokazujejo njegova »Mater Dolorosa«, »Mati svetega veselja« in male otroške igre: »Biseri in cekini«, »Deklica s tamburico« i. t. d. V epski obliki

Mater Dolorose najdemo prav isto slovstveno posebnost, kakor n. pr. v Klopstockovem Mesiji. Junak epa je pasivna oseba in kot tak epskemu umotvoru neprikladen objekt. Prav tako ni v »Materi svetega veselja« dramatične vzročnosti, izražene v krivdi, konfliktu in razvoju, tako da je igra bolj oratorijski tekst, ki priča sicer pesnikovo dramatsko rutino (uvodni prizor!), pa bistveno vendar ni dramatsko delo, že zato ne, ker niso nastopajoče osebe ostreje in realneje zarisane. Bistvena vrlina teh del je slog, je čustveni jezik svetega zanosa, izražen v neskončno sladkih verzih, divnih antitezah, nekaki muzikalni stihomahiji. Primeri strukturo uvoda v »Mater Dolorosa« in spoznal boš, koliko zavedno izražene formalne umetnosti je v njem, ali pa vzemi eno ali drugo vložnico, muziko besed: Še leto vsaj — ohranite — moj tihi maj! — Če leto ne, — pa mesec vsaj, — če mesec ne, — pa teden vsaj — ohranite — moj tihi maj! Lirski je tudi koncept Sardenkovih povesti za pobožno slovensko ljudstvo: Prstan in svetinja, Marica. Lirika je njegova proza (Trobentice), njegov podlistek. Način njegovega osnutka je analitičen, ton njegovega pripovedovanja idiličen.

* * *

Zelo zanimiv je Sardenkov slog. Župančičev je konkreten. Sardenkov je romansko zvočen. Sila Sardenkove figure ne dosega izvirnosti in plastike Župančičeve. Sardenko ne najde tako preciznega, skoro bi rekel, tako edino pristnega umetniškega izraza kakor Župančič. Zdi se mi, da se je Sardenko premalo poglobil v šolo moderne, premalo in ne vseskozi iskal sebi prikladen, izvirnejši epiteton in se premalo ogibal vsakdanjih izrazov, obrabljenih epitetov, neznačilnih in zabrisanih podob. Župančič bi rekel n. pr., da tavamo po blatinih cestah. Sardenko govori o sinu, ki je šel v blatin svet. Župančič: kri kipi in polje, Sardenko: kri gori ko kres. Župančič podobi direktno: živ ogenj so tvoje oči, Sardenko zelo redko brez kot in ka-

kor. Nekaj izrazov spominja na Ž.: židana volja, dolge sence se vijejo, drzno misel misliti, samote, joki, pod očmi nosiš dva oblaka, dve noči. Motiv dveh oblakov, ki se srečata pod nebom, je lasten Ž. in S. Aleksandrova pa me spomnijo verzi: žarki — pa so ugasnili, ptice — pa so umolknile i. t. d. Neznačilni so epiteti: pekoče rane, vroči vzdih, ljubeče srce, sanjave oči, cvetoče deklice, mili žarki, miljene sestre, neprimerno je: biserni sneg, biserni dnevi, blažena gora, blažena noč, blažena pomlad (Prim. kako sodi Škrabec o tej besedi!), kristalni prsti, domovi, kristalna postelj. Lep in zvočen pa je epiteton: zvezde, visoko zastražene, nedolžnost dekletova varno zastražena. Izvirno je: povest bridkega spomina, od bridkega spomina sklanjati glavo. Sardenko preveč ljubi zloženko: zlatorumena okna, čistosveži venec, vednosveži gozd in mah, cvetice milodrobne, solčnojasna misel, rožnozdrava lica, srebrotkan oblak, rujnožarna zarja i. dr. Narodno klimatično svojstvo pa je raba deminutivov: okence, poljubček, golobček, podobica jesenskih dni, lučka, snežec, telek, sinek, čelce, trnič. Zlasti v »Mladem jutru« je takih izrazov zelo veliko. Narodna popevka je dala včasih pesniku notranji ritem: Kaj ne bi bila žalostna, Ptičice, prašam vas, Nocoj, nocoj je lep večer; morda celo italijanska popevka: Šel bi v Kampanjo, (Vado in Campagna), Včasih bila sem kraljica — se tu fossi una regina... Jugoslovansko je: hladna zemljica, gorka krvca za slovensko črno zemljo in srčno kri. Sardenko ljubi sledeče miljejne motive: podgorska kočica, (lepo povedano v i s i pod goro) — vaška okna z drobnimi pogledi; ta okna mežikajo; gorska romarska kapelica, znamenje z Brezmadežno, nagelji (neprikladno v Mater Dolorosi), ozarjen holm, ozarjene višine. (Prim. impresijo »Idilice«.) Vrača se predstava studenca, ki šteje cekine, grlice, ki se smeje, golobčka s krvavimi nožicami. Pesnik rad apostrofira kakor žive noč, mladost, srce. Želje bi mu rade vzele srce iz prsi, rajске ure dočakajo slovo, vzdih za vzdihom izli-

va dekletu solze, Velika noč pripluje z zlatimi perutnicami, v sobo gleda pepelnica sreda, noč stoji na planini in si češe lasi (prim. Ketteja!), mlado jutro moli Gospoda, sanje prisanjajo. Lepo je povedano: beli lasje vstajajo mamici, smeh se taja na ustnicah, misel je brvica, ki veže dvoje bregov, trn je siv. Prisiljeno je: na moje misli pada rosa izpod objokanih oči. — Izvirne so podobe: sen — mehak ko kodri volne (bolje bi bilo k o s m i!), solza — perica, samote — ognjišča misli visokih, Veronika se zagleda v Kristov bridki pot, kot potonika v potok. Zavedna je lepota antitez in besedne igre: mamici v s t a j a j o b e l i lasje, sinu p a d a j o č r n i grehi; Marija — Sedem žalosti — Marija Sedem radosti; ustvarjene besede — izraz Neustvarjene besede; moj Rim — moj mir; z mirnim si segla pozdravom v moje nemirno srce; padale so snežinke — vstajale so misli; bela veja — črn vran; Getzemani, cvet grenkosti prinaša sad sladkosti; zahajala je slednja nada, odhajal je poslednji sin; za sladek kruh ni, brate, meni, le sladek mir imel bi rajši; za nezvestih src svetost, za mladostnih src modrost; da jih preslišimo podnevi, da jih presanjamo (!) ponoči; kaj ti si na srce ulil — skriynostno mi sladkost, mar se izlilo je srce — v presladko Tvojo mi skrivnost. Onomatopoezijo izraža verz: sneg za snegom pada v sneg. Če bi govoril z Župančičem, bi moral reči, da je Sardenko eden naših največjih in edin t i h i pesnik poleg Gradnika. (Prim. motiv deklice s črešnjami pri enem in pri drugem!) — Sardenko ljubi zvočnost rim: lilije — Emilije, lilijo — smilijo, Veronika — potonika, nožicami — perutnicami i. p. Ne podpisal bi strahotni — Otni in grajal bi literarno pesnenje verzov:

In kot v »Visoki pesmi«
po ženinu nevesta,
po ljubljenem je sinu
zakoprnela mati.

To je stil pridige in žali fino umetniško uho! Pa je edin slučaj pri Sardenku in to je dobro!

Modernega se je pokazal Sardenko v tem, da se ne vklepa v deklamatorski shematizem, temveč izrazi neprisiljeno, kakor bi narodni pevec improviziral, vsebino svoje duše: Pri sveti Katarini, na Borovi planini... V »Romi« je dokaj zanosnejši, govorniški kakor v »Mladem jutru«. Naviven je v mladinski pesmi (Cigan, Čič, Mlin i. dr.). Neodoljiva je lepota jezika njegovih dramatskih slik, ki morejo, z umevanjem deklamovane, uspevati na odru, dasi niso po strukturi elementarno dramatične. Na sto in sto pesmi Sardenkovih kliče po sorodnem interpretu glasbeniku. Sardenko sam pa snuje v sebi nov stil, sintezo jezika

iz »Mladega jutra« in iz »Mater Dolorose« in išče vsebinsko poti iz psalmskega čuvstvovanja v socialno narodno, slovensko. Tako izpopolnjuje sliko slovenske moderne lirike, te pristne in najbolj prave slovenske umetnosti, s katero se marsikateri véliki narod in s kakršno se marsikatero slovstvo ne more meriti. Kakor za časa Prešerna dominira tudi dandanes slovenska lirika med južnimi Slovani: v zastopnikih te lirike je pa izražena posebna lastnost naše kulture: naši pevci so ali prosvetlenci ali pa svečeniki. Naša kultura: šola in cerkev! Naše načelo: Bog — in narod! —

Dr. J. Samsa: William Shakespeare.

(Konec.)

3. Shakespeareova tragedija.

Romeo in Julija.

Pretrsljiva tragedija ljubezni. — V Veroni živita dve sovražni rodbini Montague in Capulet. Montaguejev sin Romeo se na tistem poroči z mlado Capuletovo hčerko Julijo, — brez vednosti njenih staršev. Njen oče jo je določil viteškemu grofu Parisu. Romeo se na cesti spoprime z nečakom grofice Capuletove Tybaltom; ta pade in umrje, Romeo beži v Mantovo. V Capuletovi hiši pripravljajo za Julijino svatbo s Parisom; a Julija je poročena z dragim Romeom; kaj naj stori? V tej stiski se zateče k patru Lorenzu, ki je bil mladi par poročil. Lorenzo, ki je poznal tajne moči raznih zelišč, ji da uspavalno sredstvo, katero naj Julija zaužije na predvečer svatbe. Učinkovalo bo tako močno, da bodo vsi imeli Julijo za mrtvo in jo pokopali; ko se Julija v grobnici zbudi, bo njen Romeo poleg nje in jo rešil. Julija izvrši patrov načrt, namesto na svatbo pride Paris k mrtvaškemu sprevodu, Julijo pokopljejo. Lorenzov sel ni mogel v Mantovo, Romeo ne ve ničesar o Julijini usodi. Lorenzo mora sam na pokopališče, da pomaga Juliji, ko se zbudi. Romeo, ki je zvedel, da je Ju-

lija umrla, pride na njen grob, da izvrši ob strani svoje ljubljene soproge samomor. Tu se snide z grofom Parisom, ki je prišel okrasiti Julijin grob; nastane boj, Paris pade. Romeo pije strup in se zgrudi mrtev poleg svoje Julije. Ko pride Lorenzo, da odpre grobnico, vidi, kaj se je zgodilo. Julija se zbudi, in ko ugleda poleg sebe svojega ljubljenega moža mrtvega, vzame njegov nož in se zabode. Nastopi veronski knez s spremstvom, Capulet in Montague, Lorenzo razloži, kaj se je zgodilo, Capulet in Montague se spravita ob grobu svojih mrtvih otrok.

Julij Cezar.

Cesta v Rimu. Tribuna Flavij in Marul gonita ljudstvo, ki hoče videti Cezarjevo zmagoslavje, domov na delo. Že v prvem prizoru vidimo strah Rimljanov pred neomejeno močjo Cezarjevo; Flavij pravi:

»Rastoče perje Cezarjevim krilom
populimo tako in otežimo
polet mu, ki visoko preko naših
oči nas držal vse bi v robskem strahu.«

Na javnem trgu v Rimu nastopijo: Cezar, Antonij, Cezarjeva soproga Kalpurnija, Brut in njegova žena Porcija, Decij, Cicero,

Kasij, Kaska; v svečanem sprevedu gredo z godbo k dirki; velika gneča ljudstva, vmes vedež, ki zakliče Cezarju: »Id¹ marčevih se boj!«

Ko ljudstvo za odrom z vpitjem in vriskom slavi Cezarja, se Kasij in Brut pogovarjata o Cezarjevi slavi, ki edina žari v Rimu; Kasij:

»Da, on korači čez ta ozki svet — kolos; mi mali pa ljudje pod stegni njegovimi orjaškimi hodé grobov si bornih iščemo po svetu. Usodo svojo često človek vlada: ne, ker so zvezde krive, dragi Brute, po lastni krivdi smo slabotneži. Cezar in Brut — kaj v Cezarju tiči, da več kot vaše je ime njegovo?

Tedaj v imenu vseh bogov: od kakšne živi se Cezar hrane, da je vzrasel tako visoko? Čas, onečeščen si! Izgubil, Rim, si svoj junaški rod!«

Kasij in Brut se razumeta. Ko Brut odide, pravi Kasij:

»Tvoj pad se bliža, Cezar, mi stojimo in pahnemo te, ali vse trpimo.« —

V drugem dejanju vidimo svobodoljubne republikance zbrane ponoči na Brutovem domu, zarota je zasnovana.

Drugo jutro — marcijeve ide (15. marca l. 44. pr. Kr.) — pride Decij po Cezarja, da ga spremi k senatorski seji. Cezar odgovori, da noče iti, skrbna soproga Kalmurnija mu brani, a ko pravi Decij:

»Če skrivate se, bodo šepetali: Lej, Cezar se boji!«

se Cezar odpravi. — Tretje dejanje: senatorska seja na kapitolu. Metel Cimber prosi Cezarja za svojega pregnanega brata. Cezar prošnjo odkloni; ko prosijo še Brut in Kasij in Cina zastonj, ga zabode Kaska v tilnik, za njim drugi zarotniki. Cezar umrje, senatorji in narod beže preplašeni, Cina vzklikne:

»Prostost! Svoboda! Mrtvo je trinoštvo! Tecite! Razglašujte po vseh cestah!«

Antonij pošlje sluga k mlademu Cezarjevemu nečaku Oktaviju, sam pa hoče

ljudstvo naščuvati proti Cezarjevim morilcem. Brut govori množici na trgu o Cezarjevi tiraniji, ljudstvo mu ploska in ga hoče postaviti na njegovo mesto. Za njim nastopi Antonij, ki prebere Cezarjevo oporoko in omahljivo množico razpali s sovraštvom do Cezarjevih morilcev. Drhal se razkropi požigat hiše zarotnikov. Četrto dejanje nas prestavi v taborišče pri Sardah, vojska med Cezarjevim dedičem Oktavijem in zarotniki, posvet zarotniških poveljnikov. Ko se drugi odstranijo, se prikaže Brutu Cezarjev duh in mu pove, da se zopet vidita pri Filipih. V petem dejanju nastopita Oktavij in Antonij z vojsko pri Filipih, Brut in Kasij prideta s svojo vojsko. Ko Kasij vidi, da zmaguje Oktavij, se da od sužnja zabosti z mečem; Brut, ki se mu je Cezarjev duh tudi pri Filipih prikazal, se vrže na meč. Antonij in Oktavij odideta kot zmagovalca z bojišča.

Otelo, beneški zamorec.

Strašna tragedija ljubosumnosti in zločinskega kovarstva. — Otelo, vojskovodja beneške ljudovlade, se je na tihem poročil z Desdemono, hčerko beneškega senatorja Brabantija. Razjarjeni Brabantio se pritoži pri dožu, češ, da mu je Otelo hčer z zlobnimi čarovnijami odtujil. Desdemona pa očetu sama zatrdi, da ljubi junaškega zamorca. Otelo mora še isto noč oditi z vojsko proti Turkom na otok Ciper, svojo mlado ženo izroči svojemu praporščaku Jagu v varstvo. Jago sovraži Otela in njegovega poročnika Kasija, čegar mesto pri Otelu bi sam rad prevzel. V trenutku zamisli peklenski načrt: Otelu hoče vzbuditi sum o nezvestobi Desdemone, s tem upa, da pogubi Kasija in postane sam Otelov poročnik (= podpoveljnik in adjutant). Izvršitev te nakane tvori vsebino cele žaloigre. Naslednja dejanja se vrše na Cipru v Otelovem gradu. Jago naroči svoji ženi Emiliji, naj dobi od Desdemone njen robec z umetnimi vezeninami, prvo Otelovo darilo. Vražji Jago izroči ta robec Kasiju in razbiča Otelovo ljubosumnost skoraj do blaznosti, — da mu je Desdemona nezvesta,

¹ Ide se je imenoval 15. dan meseca; 15. marca so zarotniki Cezarja umorili.

ker je njegovo prvo darilo izročila Jagu. Otelo je o krivdi svoje žene prepričan, zadržavi jo v postelji. Ko zve Otelo, da je bil žrtev Jagove peklenške nakane, se umori ob odru mrtve Desdemone. —

Macbeth.

Najkrajša, najbolj izklesana tragedija vladateljnosti in častihlepa. Tu ni nič odveč, nič nepotrebnege; vsaka misel, vsak stavček je nov korak v razvoju dejanja. — Škotski kralj Duncan je v boju premagal norveškega vladarja. Duncanova poveljnika Macbeth in Banquo zagledata med nevihto tri čarovnice, ki napovedo Macbethu, da postane kralj, Banquu pa, da bodo njegovi otroci kraljevali. Macbeth pošlje svoji ženi poročilo o zmagi in odliki, ki jo je dobil od kralja, ter o čudni prikazni, ki jo je videl. Od tega trenutka sta oba popolnoma prevzeta od misli, da prideta na prestol; v dosego tega cilja sta pripravljena storiti vsak zločin; razvoj dejanja je s tem začrtan. Še isti dan pride kralj Duncan prenočevati v Macbethov grad. Ponoči umori Macbeth kralja in njegove stražnike ter namaže njihove meče s kraljevo krvjo, da bi tako sum nanje obrnil. Macbeth postane kralj in napove za drugi dan dvorno pojedino. Ko Banquo odide, najme Macbeth morilce, ki naj nevarnegega tekmeča in njegovega sina umore. Ko se Banquo vrne, ga morilci umore, njegov sin jim uide. Ko pride novi kralj s kraljico in spremstvom k svečanemu obedu, se mu prikaže Banquov duh in se vsede na Macbethovo mesto, nihče ga ne vidi razen kralja, drugi vidijo prazen prostor pripravljen za kralja, a ta vidi umorjenega prijatelja na svojem sedežu. Kralj je zbeگان, kraljica v zadregi; duh izgine, a se kmalu zopet prikaže, Macbeth zakriči: »Proč! Izpred mojih oči! Skrij se v zemljo!« Dvorna svečanost je končana. Macbeth nima več miru, boji se, da mu Banquov sin prevzame prestol. Umor za umorom se vrsti, nihče ni pred Macbethom več varen življenja. Na Angleškem pa se zbirajo škotski plemiči, ki se pripravljajo, da oprostite ubogo Škotsko krutega tirana.

Kraljica je zblaznela, vedno ji je pred očmi umorjeni kralj Duncan. Macbethove hudo-bije prihajajo na dan. Škotski plemiči pridejo z vojsko nad Macbetha, Macbeth pade, nortumberlandski grof Sivard postane kralj. —

Kralj Lear.¹

Grandiozna tragedija zavrženega očeta. — Britanski kralj Lear je razdelil svojo državo med svoji dve hčeri Gonerilo in Regano, ki sta poročeni z vojvodi albanskim in kornvalskim. Njegova tretja hči Kordelija, ki ni hotela očetu z votlimi besedami zatrtjevati svoje ljubezni, kakor je to oče želel, ni dobila ničesar. Grofa Kenta, ki se potegne za Kordelijo, prežene razjarjeni

Mrivaški spreved preko Bosne.

kralj iz dežele. Zavrženo Kordelijo vzame francoski kralj za soprogo. Drugi prizor nam poda osnovo vzporednega dejanja. Grad grofa Gloucestra. Njegov nezakonski sin Edmund kuje načrt, kako bi se znebil brata Edgarja in se polastil njegovih pravic. Spiše list, kakor bi ga pisal Edgar njemu, češ, naj umori očeta, da bo užival polovico očetovih dohodkov. To pismo dobi oče, bratu pa Edmund svetuje, naj hodi oborožen, da se mu kaj ne zgodi, češ da je oče nanj hud. Na dvoru vojvode albanskega se staremu kralju ne godi po volji, njegova hči Goneril toži, da je kraljevo spremstvo preveliko in prerazkošno, svojemu hišniku Oswaldu naroči, naj s kraljem ne ravna preveč obzirno, naj le gre glupi sta-

¹ Izg. Lir.

rec k sestri. Preoblečeni Kent pride h kralju, ta ga ne spozna in ga vzame v službo. Lear kmalu uvidi, da ga hči grdo gleda, prekolne jo ter se napoti k drugi hčeri. — Edmund osumi pred očetom brata Edgarja, da ga je pregovarjal, naj umori očeta, Gloucester ga prekolne in prežene, Edgar beži in tava kot blazni berač »ubogi Tom« po svetu. Lear pride s spremstvom v Gloucestrov grad in pošlje po hčer Regano in njenega moža vojvoda kornvalskega, a Regan očeta hladno sprejme in meni, naj bi se vrnil k sestri; a ko obe zahtevata, naj odpusti svoje spremstvo, je stari varani oče užaljen v dno srca. Z besedami: »O norec, norec, čutim, da zblaznim,« odide v viharo noč. V tretjem dejanju vidimo Leara in njegovega zvestega spremljevalca, dvornega šaljivca, v strašnem viharju na pustinja¹; kralj strašno čuti nevhvaležnost svojih hčera:

Pihajte vetri, da vam počí lice!
Tulite! Vijte! Plohe in nalivi,
pokrijte stolpe in njih peteline.
Žvepleni ognji, hitri kakor misel,
sli gromnih kijev vi, cepečih hraste,
ožgite mi glavo! Ti silni grom,
razblini zemeljsko debelo oblo,
razbij prirodne tvore, vse kali,
ki nevhvaležnega rode človeka! —

Pride Kent, ki pokaže kralju kočó ubogega berača Toma-Edgarja. Gloucesterju, ki se je potezal za kralja, iztakne vojvoda kornvalski obe očesi, zato ga služabnik zabode. V četrtem dejanju se snideta v pustinji slepi Gloucester in njegov sin Edgar, ki spozna v betežnem slepcu svojega očeta, ki ne slutí, da ga spremlja zavrženi sin. Kent je Kordelijo obvestil o žalostni usodi njenega očeta, francoska vojska se zbere v Dovru; Kordelija naroči, naj ji poiščejo dragega očeta. Kent pripelje starega blaznega kralja h Kordeliji v francoski tabor.

Peto dejanje nas prestavi v angleški tabor; nastopijo Edmund, Regan, Goneril in Albanski, ki se je svoji nečloveški sprogi popolnoma odtujil; za Edmunda se vlečeta obe sestri, a ta ne ve, za katero bi

se odločil. Za odrom bojni krik, Edmund nastopi kot zmagovalec, Lear in Kordelija sta ujeta. Kralju se je vrnil razum, vdan je v svojo usodo; Edmund da kralja in hčer odpeljati. Regan izjavi, da smatra Edmunda za svojega soproga, a tudi Goneril bi ga rada, njen mož Albanski pa izjavi, da zapira Edmunda kot veleizdajalca; Edmund mu vrže rokavico (znamenje dvoboja) in pravi, da se spoprime z vsakim, ki bi mu kaj takega očital. Na tozadevni trikratni oklic se javi Edmundov polbrat Edgár; v dvoboju pade Edmund, Edgár se razodene in pripoveduje, kako je dobil očeta, kar pride plemič s poročilom, da se je Goneril umorila, a sestro zastrupila; tu pove Edmund, da je dal Leara in Kordelijo umoriti; ko odneso mrtvega Edmunda, pride Lear z mrtvo Kordelijo v naročju; Edmund jo je bil ukazal obesiti v zaporu in reči kralju, da je šla brezupna sama v smrt. Ob pogledu na mrtvo hčer, ki jo je bil razdedinil in zavržel, a ga je kljub temu edina ljubila, počí staremu očetu srce. Nato umrje tudi zvesti Kent, ki se je že prej boril s smrtjo. Živa ostaneta samo vojvoda Albanski in Edgár.

4. Shakespeareova umetnost.

Na podlagi teh najznamenitejših del velikega Britanca nam bo mogoče poglobiti se nekoliko v njegovo umetnost. Pri vsaki umetnini nam je ločiti snov (idejo) in obliko (formo). Tako si bomo tudi pri Shakespeareu ogledali najprej vsebino, potem pa obliko njegovih žaloiger. —

Shakespeare predstavlja v svojih tragedijah človeško življenje v vseh njegovih strašnih možnostih in zapletljajih. Shakespeareovi ljudje so po svoji duševnosti gigantje, Prometeji, orjaki, ki z mogočnimi udarci kujejo sebi in drugim usodo — navadno smrt in pogubo. Dočim v staroklasični grški dramí določa usodo junakov nezprosna volja božanstva (Fatum, Moira), ki se ji ni mogoče upreti,¹ izvira sreča in nesreča Shakespeareovih ljudi iz njihovih lastnih značajev. Odmev grške drame je bil

¹ Glej sliko v »Mentorju« št. 8, str. 180.

¹ Prim. grški izrek: 'Ανάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται.'

θεῶν ἐν γούνασι κεῖται — od bogov je vse odvisno, Shakespeare pa kliče gledalcem, — kakor astrolog Seni Wallensteinu: In deiner Brust sind deines Schicksals Sterne — usoda tvoja, to si ti! Mi gledalci in bralci vidimo, kako se junak (Othello, Lear, Macbeth) z vsakim korakom bliža propadu, a on sam misli, da se bliža uresničenju svojih ciljev in želja, in ravno ta bridka prevara je človeška in — tragična. Seveda vprašamo tudi Shakespearea lahko: Odkod imajo tvoji ljudje tak značaj? So li sami odgovorni zanj ali ne? Na to vprašanje Shakespeare ne odgovarja; kako so Hamlet, Lear, Macbeth prišli do svojih značajev, Shakespeare ne preiskuje; ti ljudje imajo svoje značaje, vsak po svojem značaju živi in umira. — Kakor v življenju ne vidimo nikoli vseh tajnih nagibov in skritih niti, ki določajo usodo ljudi in vežejo dogodke med seboj, tako junak v žaloigri ne pozna sovražnih sil, ki mu nasprotujejo, dokler se vrsta dogodkov, ki so v medsebojni zvezi, ne steče, dokler ne nastopi katastrofa, ki junaka dvigne s tem, da ga stre. Notranja zveza in razvoj teh dogodkov — to zanima Shakespearea in to je predmet njegove umetnosti. In v tem oziru je Shakespeare čudovito mnogostranski in raznoličen, dà, naravnost neizčrpljiv. Kakor je pisan svet, tako različni po življenju in značaju so njegovi junaki. V Hamletovih besedah: »Smoter igre je bil že od nekdaj, je in ostane, da kaže takorekoč naravi ogledalo, čednosti njene prave znake, grehu resnično podobo, stoletju in času njunega bitja obliko« (Hamlet III, 2) izraža Shakespeare svoje lastno naziranje o dramatski umetnosti. Shakespeare nikjer ne kaže tendence, nikjer ne moralizira, nikjer ne uči; kaže nam življenje, kakršno je, v vsej njegovi realnosti in pristnosti. Kdor se hoče iz njegove umetnosti kaj naučiti, se lahko uči iz usode njegovih junakov. — Kakor v življenju ne zmaguje vedno poštenost in pravičnost, tako trpi tudi v Shakespeareovi tragediji zvesta Julija, vdana Desdemona, nedolžna Ofelija, blaga Kordelija. Krivica in hudobija pa dobi vedno zasluženo plačilo:

peklenski Jago pade, zlobni Edmund, nečloveški hčeri Goneril in Regan umrjo, vladohlepnega Macbetha in zločinskega kralja v Hamletu doleti zaslužena smrt. To nas potolaži in umiri in to je neprecenljiva etična vrednost umetniške žaloigre.

Shakespeareovi značaji so izklesani s čudovito plastiko in doslednostjo. Komaj junak nastopi in spregovori par stavkov, ga že poznamo v dno duše: globokočuteči, neodločni Hamlet, divje strastni Othello, satanski Jago, burni, premalo preudarni kralj Lear. In ti junaki govore in žive vedno primerno svojemu značaju — do zadnjega trenutka. In življenje teh ljudi je za nas glasen nauk: Živi prav, ker živiš samo enkrat. Življenje imaš v oblasti samo do smrti. — V slikanju strasti je Shakespeare nedosegljiv mojster. V njegovih junakih se strast z gigantsko močjo razpali in razžari v neugasljiv požar, ki uniči sebe in druge. Spomnimo se na Romejevo ljubezen do Julije, na Othellovo divjo ljubosumnost nasproti Desdemoni, na Learovo burnost in besnost do nehvaležnih hčera. Čudovito spretnost ima Shakespeare v slikanju pretkanih, kovarskih zločincev: saj takega hudiča skoraj ni na svetu kot je Jago ali hladno računajoči Edmund. Ženski značaji so navadno simpatični, diči jih zvestoba, vdanost, ljubezen, potrpežljivost (Ofelija, Desdemona, Kordelija), pa tudi junaštvo (Brutova žena Porcija), to junaštvo se kaže tudi v zločinstvu (Macbethova soproga).

Posebnost Shakespeareovih tragedij so ljudski humoristični tipi, ki jih Shakespeare navadno družijo z najbolj tragičnimi figurami — prav kakor se tudi v življenju meša žalost z veseljem; n. pr. kralj Lear in njegov dvorni norec, vratar v Macbethu, Hamlet in grobarja na pokopališču, dojilja pri Juliji. Tako gre v teh igrokazih, kakor pravi Levstik, »Pavliha s smrtjo vštric«. Genialno je ti dve vlogi združil pesnik v eni osebi, v Hamletu, ki pred dvorom igra vlogo duhovitega blaznika (Prim. »Mentor« št. 9—10, str. 211.), zraven pa je glavna tragična oseba v drami. Taki smešni

prizori in tipi so za gledalca prijeten odmor in oddih; resna pretresljiva vsebina žaloigre utruja gledalca, dovtip in smeh mu nudi za trenutek prijeten počitek. Iz istega vzroka so se tudi starogrške predstave, tetralogije, ki so trajale od jutra do večera in obstajale iz treh žaloiger in ene satirske drame, končavale s šaljivo satirsko igro. Kako genialen poznavalec človeškega življenja je bil Shakespeare, je dokaz tudi to, da je bil ravno tako velik mojster v komediji kakor v tragediji.

O formalni dovršenosti Shakespeareovih del more dobiti pojem le, kdor bere njegova dela. Shakespeare se odlikuje po čudoviti globokosti umevanja in po jedrnatosti in plastičnosti izražanja in čuvstvovanja. Nemški pisatelj, pesnik in kritik Lessing pravi v svojem estetičnem spisu »Laokoon«: Na vsakem Shakespeareovem izreku vidimo nekaj posebnega, kar nam kliče: Shakespeareov sem. S čudovito spretnostjo nam zna ta mojster z malo potezami jasno, živo sliko pričarati pred oči. Konkretno pojme obleče v abstraktno obleko, vse, kar pravi, je izraz in ilustracija danega položaja. Krasen zgled za to imamo v Hamletu (III, 2): dvornika Rozenkranc in Gildenstern izprašujeta Hamleta, da bi zvedela za vzrok njegovemu čudnemu obnašanju, ko nastopijo igralci s flavtami. Hamlet prime glasbilo in pozove Gildensterna, naj igra; a ko ta odvrne, da ne zna, pravi: »Vraga! kaj mislite, da je na meni laže igrati kakor na flavti?« Kako se je znal Shakespeare vživeti v vloge svojih junakov, nam kažejo slike in podobe, vzete iz življenja in okolice dotičnega junaka.

Glavno umetnostno načelo je: Umetnina naj — kakor narava — s kar najmanjšimi sredstvi doseže kar največji uspeh. To načelo je Shakespeare upošteval; dano osebo, določen prizor je tako globoko zamislil, položil v oboje toliko energije in čuvstva, kolikor je sploh mogoče. Že prvi prizor nam pogosto podaja tisto dramatično občutje (Stimmung), v katerem se razvija potem celo dejanje: N. pr. prvi pri-

zor v Hamletu: mrzla noč, malo pred polnočjo, ura duhov, duh umorjenega kralja, ki hoče maščevanje, določa skozi celo dramo Hamletovo usodo. Podoben je začetek v Macbethu: pošastne čarovnice na škotski pustinji, ki izginejo s pomembnim vzklikom: »Navzdol, kjer strupene megle leže«, so kakor uvertura (uvodna pesem) na poti zločina, kamor tira Macbetha njegova častilakomnost. V Shakespeareu ne govore samo značaji, ampak tudi pokrajina in ozračje.

Shakespeareov svet je zelo obširen in raznovrsten, obsega najrazličnejše stanove in značaje. V njegovem jedrnatem jeziku prekipeva vsebina. Ker je v njegovih tragedijah mnogo vlog polnih dejanja, je Shakespeare tudi za odraslega izobraženega bralca težko berilo. In šele po večkratnem branju se ti bodo odprli ogromni zakladi duha, ki so nakopičeni v Shakespeareovih žaloigrah.

5. Shakespeare ali Bacon?

Z ozirom na čudovito umetnost Shakespeareovih dram se ne bomo čudili, da je nastal dvom, jeli res mogel navadni igralec biti avtor takih del. »Tega ni mogel Shakespeare iz Stratforda pisati«, je z vso odločnostjo trdila najprej Američanka Delia Bacon v nekem londonskem mesečniku l. 1856. Po njenem prepričanju je drame, ki se Shakespeareu pripisujejo, spisal slavni filozof Elizabetine dobe lord Francis Bacon Verulamski (1561 — 1626), znameniti utemeljitelj eksperimentalne znanosti (»Novum organon«). Še istega leta je — baje od Delije Bacon neodvisno — isto teorijo dokazoval W. H. Smith. Kmalu je nastala v Severni Ameriki obširna literatura o tem vprašanju, do danes imamo o tem nad 350 del. Zlasti hudi so v tej polemiki ameriški sodniki in pravniki. Toda dokazi Baconovih privržencev ne drže; Shakespeare nikjer v svojih delih ne kaže posebnega strokovnega znanja (kot jurist ali zdravnik), ampak le splošno izobrazbo, ki si jo je takrat lahko pridobil. Shakespeare torej ostane — Shakespeare.

6. Shakespeare drugod in pri nas.

Prva izdaja Shakespeareovih dramatičnih del — takozvani 1. folio (veliki format) — je izšla l. 1623. v 600 izvodih; ohranjenih je še kakih 150, izvod stane danes 73.800 kron. Prvo nemško prestavo, ki obsega 17 dram, je izdal Avgust Viljem Schlegel v Berlinu (1797—1810). Znana je prestava Schlegel-Tieckova, nova izdaja 1899 v Lipskem, še novejša Conradova (Stuttgart in Leipzig 1905).

Shakespeareovo umetnost je Nemcem prvi odkril Lessing v svoji »Hamburški dramaturgiji«. Mlada bojeviča nemška literatura (Stürmer und Dränger: Herder, Goethe, Schiller) je v Shakespeareu videla svoj vzor. Z Goethejevim »Götz von Berlichingen« (1773) si je pridobila Shakespeareova dramatska umetnost trdna tla, in ko je izdal Schiller l. 1781. svojo dramo

»Die Räuber«, je rekel tedanji kritik Friederik Timme: »Če smemo nemškega Shakespearea pričakovati, je to Schiller.«

V 19. stoletju so se s Shakespeareom seznanili vsi kulturni narodi; nastale so prestave, razlage, razprave o Shakespeareu. Nemci imajo od l. 1864. v Weimarju svojo »Shakespeareovo družbo«. Slovenci imamo sledeče izvrstne prevode: Hamlet, poslov. Iv. Cankar, v Gorici 1899 (Salonska knjižnica). Julij Cezar, poslov. Oton Župančič, v Gorici 1904. Romeo in Julija, Ivan Cankar, v Gorici 1904. Beneški trgovec, Oton Župančič, Slovenska Matica, 1905. Kralj Lear, Anton Funtek, Slovenska Matica, 1904.

Tudi Slovenci se lahko pri Shakespeareu učimo prave poezije, kakor se je učil Goethe, ki je priznal:

»William, Stern der schönsten Höhe,
Dir verdank' ich, was ich bin!«

Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev.

Αἰσαχλή τῶν δώδεκα ἀποστόλων.

(Dalje).

4. Τέκνον μου, τοῦ λαλοῦντός σοι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μνησθήσῃ νυκτός καὶ ἡμέρας, τιμήσεις δὲ αὐτὸν ὡς κύριον· ὄθεν γὰρ ἡ κυριότης λαλεῖται, ἐκεῖ κύριός ἐστιν. Ἐκζητήσεις δὲ καθ' ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἵνα ἐπαναπαῖς¹ τοῖς λόγοις αὐτῶν. Οὐ ποιήσεις σχίσμα, εἰρηνεύσεις δὲ μαχομένους· κρινεῖς δικαίως, οὐ λήρη πρόσωπον² ἐλέγξαι ἐπὶ παραπτώμασιν. Οὐ διυρυχίσεις, πότερον ἔσται ἢ οὐ.

Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν. Ἐὰν ἔχῃς διὰ τῶν χειρῶν σου, δώσεις λύτρωσιν ἁμαρτιῶν σου. Οὐ διατάσεις δοῦναι οὐδὲ ἀμφοτέροις θεόν· οὐ γὰρ ἔρχεται κατὰ πρόσωπον² καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὗς τὸ πνεῦμα ἠτοίμασεν. Ὑμεῖς δὲ <οἱ> δοῦλοι ὑποταγήσεσθε τοῖς κυρίοις ὡμῶν ὡς τῷ κυρίου ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ.

φήσῃ τὸν ἐνδεόμενον, συγκοινωνήσεις δὲ πάντα τῷ ἀδελφῷ σου καὶ οὐκ ἐρεῖς ἴδια εἶναι· εἰ γὰρ ἐν τῷ ἀθανάτῳ κοινωνοὶ ἐστε, πόσῳ μᾶλλον ἐν τοῖς θνητοῖς;

Οὐκ ἀρεῖς τὴν χεῖρα¹ σου ἀπὸ τοῦ νόμου σου ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρὸς σου, ἀλλὰ ἀπὸ νεότητος διδάξεις τὸν φόβον τοῦ θεοῦ. Οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου ἢ παιδίῳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν θεὸν ἐλπίζουσιν, ἐν πικρίᾳ σου, μήποτε οὐ μὴ φοβηθῆσονται τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις θεόν· οὐ γὰρ ἔρχεται κατὰ πρόσωπον² καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὗς τὸ πνεῦμα ἠτοίμασεν. Ὑμεῖς δὲ <οἱ> δοῦλοι ὑποταγήσεσθε τοῖς κυρίοις ὡμῶν ὡς τῷ κυρίου ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ.

Μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν καὶ πᾶν ὃ μὴ ἀρεστόν τῷ κυρίῳ. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς κυρίου, φυλάξεις δὲ ἅ παρέλαβες, μήτε προστιθεῖς μήτε ἀφαιρῶν. Ἐν ἐκκλησίᾳ ἐξομολογήσῃ τὰ παραπτώματα

¹ Krepki aor. pas. ἐπανεπαῖν (at. ἐπαύθην) od ἐπανα-παύομαι ročivam na čem, pomirim se, zanesem se na kaj — ² λαμβάνω πρόσωπον (hebraizem) oziram se na koga, ož l. pr. nepristranski sem.

[5] ¹ αἶρω τὴν χεῖρα ἀπὸ τινος = odreči se, odpo-vedati se — ² pristransko.

σου, και οὐ προσελεύσῃ ἐπὶ προσευχὴν σου ἐν συνειδήσει πονηροῦ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς.

5. Ἡ δὲ τοῦ θανάτου ὁδὸς ἐστὶν αὕτη· πρῶτον πάντων πονηρὰ ἐστὶ καὶ κατάρας μεστή· φόνοι, μοιχεῖαι, ἐπιθυμίαι, πορνεῖαι, κλοπαί, εἰδωλολατρίαι, μαγεῖαι, φαρμακίαι, ἀρπαγαί, ψευδομαρτυρίαι, ὑποκρίσεις, διπλοκαρδία, δόλος, ὑπερηφανία, κακία, ἀνθάδεια, πλεονεξία, αἰσχρολογία, ζηλοτυπία, θρασύτης, ὕψος, ἀλαζονεία, <ἀφοβία>, διῶκται ἀγαθῶν, μισοῦντες ἀλήθειαν, ἀγαπῶντες ψεῦδος, οὐ γινώσκοντες μισθὸν δικαιοσύνης, οὐ κολλῶμενοι ἀγαθῷ οὐδὲ κρίσει δικαίᾳ, ἀγροπνοῦντες οὐκ εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' εἰς τὸ πονηρόν, ὧν μακρὰν πρᾶπτης καὶ ὑπομονή, μάταια ἀγαπῶντες, διῶκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχόν, οὐ ποιοῦντες ἐπὶ καταπονομένῳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτοῦς, φονεῖς τέκνων, φθορεῖς πλάσματος θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίον παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταί, πανθαμάρτητοι ὕσθειναι, τέκνα, ἀπὸ τούτων ἀπάντων.

6. Ὅρα, μὴ τίς σε πλανήσῃ ἀπὸ ταύτης τῆς ὁδοῦ τῆς διδαχῆς, ἐπεὶ παρεκτός θεοῦ σε διδάσκει. Εἰ μὲν γὰρ δύνασαι βαστάσαι ὅλον τὸν ζυγὸν τοῦ κυρίου, τέλειος ἔσῃ· εἰ δ' οὐ δύνασαι, ὁ δύνῃ, τοῦτο ποιεῖ. Περὶ δὲ τῆς βρώσεως, ὃ δύνασαι βάσασον· ἀπὸ δὲ τοῦ εἰδωλοθύτου λίαν πρόσχε¹ λατρεία γάρ ἐστι θεῶν νεκρῶν.

7. Περὶ δὲ τοῦ βαπτίσματος, οὕτω βαπτίσατε ταῦτα πάντα προειπόντες, βαπτίσατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ὕδατι ζῶντι. Ἐὰν δὲ μὴ ἔχης ὕδωρ ζῶν, εἰς ἄλλο ὕδωρ βάπτισον· εἰ δ' οὐ δύνασαι ἐν ψυχρῷ, ἐν θερμῷ. Ἐὰν δὲ ἀμφοτέρω μὴ ἔχης, ἔκχεον εἰς τὴν κεφαλὴν τρεῖς ὕδωρ εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος προηστευσάτω ὁ βαπτίζων καὶ ὁ βαπτιζόμενος καὶ εἴ τις ἄλλοι δύνανται· κελεύεις δὲ νηστεῦσαι τὸν βαπτιζόμενον πρὸ μιᾶς ἢ δύο.

¹ πρόσχεω ἀπὸ τινος = varujem se.

8. Αἱ δὲ νηστεῖται ὁμῶν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν· νηστεύουσι γὰρ δευτέρα σαββάτων¹ καὶ πέμπτη· ὑμεῖς δὲ νηστεύσατε τετράδα καὶ παρασκευὴν. Μηδὲ προσεύχεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί, ἀλλ' ὡς ἐκέλευσεν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ, οὕτω προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὴν ὀφειλὴν ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Τρεῖς τῆς ἡμέρας οὕτω προσεύχεσθε.

Nauk dvanajstih apostolov.

1. Dve poti sta: življenja in smrti², razlika med tema potoma je pa velika.

Pot življenja je torej ta: Najprej ljubi Boga, ki te je ustvaril, potem svojega bližnjega kakor samega sebe;³ in vse, kar nočeš,⁴ da bi ti kdo storil, tudi ti drugemu ne delaj!

Nauk teh besed je pa ta-le: Blagoslavlajte tiste, ki vas kolnejo, in molite za svoje sovražnike ter se postite za te, ki vas preganjajo; kakšno zasluženje je namreč, če ljubite tiste, ki vas ljubijo? Ali ne delajo tega tudi pagani? Vi pa ljubite tiste, ki vas sovražijo,⁵ in ne boste imeli sovražnika. Vzdrži se mesenih in telesnih poželenj!⁶ Ako te udari kdo po desnem licu, obrni

¹ σαββατον = sobota, teden (prvi dan je nedelja!).

² Jerem. XXI, 8: Glejte, pred vas postavim pot življenja in pot smrti. Mt. VII, 13—14: Široka so vrata in prostorna je pot, ki pelje v pogubljenje; kako ozka so vrata in tesna je pot, ki pelje v življenje!

³ Mt. XXII, 37—39; Mark. XII, 30—31; Sir. VII, 32; 5 Moz. VI, 5.

⁴ Mt. VII, 12; Luk. VI, 31. — ⁵ Mt. V, 44—46; Luk. VI, 27—28. — ⁶ 1 Petr. II, 11.

mu tudi drugo¹ in boš popoln;² ako te prisili kdo za eno miljo, pojdi z njim dve;³ ako ti vzame kdo plašč, mu daj tudi suknjo;⁴ ako ti vzame kdo, kar je tvoje, ne terjaj;⁵ saj tudi ne moreš. Vsakemu, ki te prosi, daj in ne terjaj;⁵ Oče namreč hoče, da so vsi deležni njegovih darov. Blagor mu, kdor daje, kakor je ukazano; brez kazni namreč ostane. Gorje tistemu, ki prejema; ako namreč kdo prejema, ker je potreben, bo ostal brez kazni; kdor pa ni potreben, bo dajal odgovor, zakaj je vzel in čemu; ko pride v ječo, se bo preiskalo, kaj je storil, in ne bo prišel od tam, dokler ne plača zadnjega vinarja.⁶ Toda tudi o tem je rečeno: Naj se spoti tvoja miloščina v tvojih rokah, dokler ne spoznaš, komu daš.⁷

2. Druga zapoved nauka se pa glasi: Ne ubijaj, ne prešuštuj,⁸ ne skrni dečkov, ne nečistuj, ne kradi, ne čaraj, ne rabi strupov, ne uničuj otroka v materinem telesu in če je rojen, ga ne umori, ne želi bližnjega blaga, ne prisečaj po krivem, ne pričaj lažnivo,⁸ ne govori slabo, ne spominjaj se prizadetih krivic! Ne bodi nezanesljiv in zvijačen; zadržaj smrti je namreč zvijačnost.⁹ Tvoja beseda ne bodi lažniva niti prazna, ampak polna dejanja. Ne bodi lakomen niti skop niti hinavski niti škodoželjen niti ošaben. Ne sklepaj hudega proti svojemu bližnjemu. Ne sovraži nobenega človeka, ampak ene prepričaj, <drugih se usmili>, za druge moli, druge ljubi bolj kakor svojo dušo.

3. Sin moj, izogibaj se vsega slabega in vsega, kar mu je podobno. Ne bodi

nagle jeze, ker jeza vodi k uboju, niti goreč niti prepirljiv niti strasten, ker iz vsega tega izvirajo uboji. Sin moj, ne bodi poželjiv, ker poželenje vodi k nečistosti, niti grd v govorjenju niti visok v pogledih, ker iz vsega tega izvirajo nečistosti. Sin moj, ne bodi ptičegled, ker to vodi v malikovalstvo, niti zagovarjalec niti vedeževalec niti čarovnik in ne maraj tega niti gledati <niti poslušati>, ker iz vsega tega izvira malikovalstvo. Sin moj, ne bodi lažniv, ker laž vodi k tatvini, niti lakomen po denarju niti ničemuren, ker iz vsega tega izvirajo tatvine. Sin moj, ne bodi godrnjav,¹ ker to vodi h kletvini, niti predrzen² niti sovražen,

Vojno pokopališče v Usori.

ker iz vsega tega izvirajo kletvine. Bodi krotek, ker krotki bodo posedli zemljo.³ Bodi potrpežljiv, usmiljen, nedolžen, miroljuben, dober, boječ se vsake besede, ki si jo slišal. Ne povišuj se in ne vedi se predrzno. Ne navezuj svoje duše na visoke, ampak občuj s pravičnimi in ponižnimi. Kar se ti pripeti, sprejmi⁴ kot dobro, vedoč, da se brez Boga nič ne zgodi.⁵

Bernik Vincenc,
petošolec, Št. Vid.

¹ Mt. V, 39. — ² Mt. V, 48. — ³ Mt. V, 41. —

⁴ Mt. V, 40. — ⁵ Luk. VI, 30. — ⁶ Mt. V, 26.

⁷ Doslovno teh besed ni v sv. Pismu; prim. Sir. XII, 1: Če skazuješ dobrote, vedi, komu jih skazuješ.

⁸ Mt. XIX, 18; V, 33; Eks. XX, 17.

⁹ Preg. XXI, 6: Kdor z lažnim jezikom zaklade nabira, je ničemuren in neumen in se zaplete v zadržaje smrti.

¹ Jud. 16. — ² 2 Petr. II, 10. — ³ Mt. V, 4. —

⁴ Sir. II, 4.

⁵ Mt. X, 29: Ali se ne prodasta dva vrabca za en vinar? In niti eden izmed njih ne pade na zemljo brez vašega Očeta.

Drobiž.

Naše slike. Laba (Albis, Elbe) prihaja izpod najvišjih vrhov Krkonošev. Ima več izvirkov, ki tvorijo celo lepo ograjene vodnjake. Na glasu je **Labin vodnjak** (Elbbrunnen) v višini 1384 m. Kot glavna vira smatrajo Belo vodo (Weißwasser) in Labin potok (Elbebach). Ne daleč pod izviro Labinega potoka se nahaja romantični **Labin slap**. V višini 680 m se oba glavna izvira združita in tečeta pod imenom **Laba** v Severno morje. **Kulm**, češki Chlumeč, je vas na podnožju Krušnih gora v okraju Ustje. Danes se kraj ponaša z železnimi livarnami in parnimi mlini; v zgodovini pa je znan po bitki z dne 29. in 30. avgusta leta 1813. V osvoboditvenih bojih zoper Napoleona so tu premagali Avstrijci pod Schwarzenbergom in Rusi pod Barclayem francoskega generala Vandamma. Poraz Francozov je bil strašen: izgubili so 5000 mrtvih, 81 topov in 10.000 ujetnikov. V spomin na slavno zmago so postavili Avstrijci že leta 1825. pomnik, kakor nam ga predstavlja slika. — Mesto **Doboj** leži ob levem bregu Bosne in ob železni cesti, ki pelje v Sarajevo. Nad mestom se dviga hrib z mogočnimi in slikovitimi razvalinami srednjeveškega gradu, ki je bil last banov iz bližnje Usore. Grad je bil v vseh časih važen ključ, ki je zapiral vhod v dolino Bosne in Spreče. Ob njegovem vznožju so se odigrali znameniti zgodovinski dogodki. Leta 1697. ga je osvojil princ Evžen Savojski na svojem drznem pohodu proti Sarajevu; leta 1717. pa ga je zasedel general Petrač. Tudi leta 1878. je nudil vstašem močno opirališče. Staro turško mesto s tremi džamijami se je malo izpremenilo, dočim kažejo hiše v dolini moderni značaj. Ko so leta 1886. otvorili železnico proti Tuzli, ni bilo najti v Doboju niti prenočišča, danes pa nahajamo več industrijalnih podjetij in precej za kolodvorom ličen hotel z restavracijo. Ob izlivu Usore v Bosno, nekaj kilometrov za Dobojem, kjer sta stala v srednjem veku dva neznatna hana, se danes razprostira mestece **Usora**, važno gospodarsko središče z novodobnimi tvornicami za sladkor in les. Sedanja vojska je tudi v Usori oživila rezervno bolnico. Sliki nam predočuje mrtvaški sprevod preko Bosne, ki je tu zadosti široka in globoka, ter slovenskega kurata **Antona Rantaša**, minorita v Ptuj, na grobu slovenskega vojaka **Jožefa Mustar** iz Žužemberka.

—dan.

† Poročnik Fr. Kern.

Ko ne bom več gledal teh belih sel,
teh jasnih lic, teh radostnih čel,
ko bom daleč odtod gost samotnih cest,
trudna bo noža — kot jeklo bo pest —
tiho in žalostno moje srce —
spominjaj se takrat namé.

(Fr. Kern, 24. V. 17.)

In spominjamo se. Žalost nam ovija srce ob pogledu na njegovo zapuščino: sveženj lepo sestavljenih jedrnatih slovenskih in nemških

Grob Fr. Kerna.

nalog, spodaj nekaj letnikov »Zore« in listine, tičočé se ustanovitve knjižnice v Šmarjeti na Koroškem, »Die Fahne Mariens«, poleg Shakespearea kopa Byronovih del, Ibsen, Calderon, Goethe in Schiller, Hebbel, Bürger, Longfellow, Osk. Wildejeva »Salome«, Mickiewicz, krasna izdaja Lermontovih del, vmes Sambacherjevi »Preširenlänge«, L. Andrejeve novele, Weberjeve »Dreizehnlinden«, poleg domače literature Petöfijeve pesni, Slowacki, Puškin, Petrarca, Verlaine, *Illegata vézης* v. Karl.

Bone: Über Lesen und Erklären von Dichtwerken, Gunduličev »Osman« — vse preštudirano —, angleška slovnica, poljska slovnica — ruščino je menda že popolnoma obvladal, tudi Ovid in Cicero »De amicitia« imata svoj kotiček, »Sodalis Marianus« spominja na lepe urice v kongregaciji, Boiřlov »Der Kampf um die Wahrheit«, »Cantiques de Lourdes« je prinesel s seboj z lurškega romanja, med ruskimi preparacijami je šop lepih predavanj o plastiki v poeziji, v predalčku zraven nekaj korespondence izza dijaških dni — na vrhu pa zlat portepé, s krvjo zastrti naočniki in krvavo-oškropljena častniška čepica . . .

Od 2. junija t. l. vse to ni več last, je le še zapuščina in glasna priča plemenitega, nadarjenega in pridnega, idealnega mladeniča, lahko rečem moža, kakršnih je šentviški zavod že precej položil na žrtvenik domovine.

Pred kakimi 13 leti ga je dobil v šolo sedanjí velesovski župnik, duh. svetnik Jožef Brešar, ki je prikupljivega, bistrega dečka spravil v srednje šole in mu bil ves čas in v vsakem oziru močna opora. Z veseljem smo vedno zrlí v dečkovo prijazno lice — odsev lepe duše —, z veseljem in ponosom so opazovali domačini mladega študenta, ki je rasel v starosti in modrosti, pa tudi v pobožnosti, posebno odkar ga je sv. Stanislav sprejel v število svojih varovancev.

Po maturi leta 1914. je stopil v življenje, ki je bilo vse drugačno, kakor mu ga je slikala mladostna domišljija. Toda idealni Kern je pri vojakih junaško preстал vse poizkušnje. Vzgojenega v zavodu za nadnaravni namen, je vojna šola utrdila, iz sanjavega mladeniča napravila modrega moža. Radi so ga imeli vojaki, kakor so tudi v dijaških letih mnogi vrstniki iskali njegovega prijateljstva. Tako so pripovedovali vojaki o pokojnem poročniku kot svojem predstojniku, da je bil sicer resen, kadar je bilo treba, tudi strog, vedno pa dobrototen, domač, globoko veren in pobožen. Pobožnosti tudi ni skrival, ko je prišel domov na dopust; tudi kot poročnik je prihajal vestno k službi božji, prostor pa si je izbral v cerkveni klopi, gori spredaj, med očanci in fantiči, kakršni so še doma ostali.

»Častiti in ljubiti Marijo, k njej se za-tekati, in prav gotovo bom srečen,« je sklenil ob duhovnih vajah v peti šoli, in tej obljubi je ostal zvest do konca:

»Marija! Prisegel sem —
in sled mojih besed
bo izbrisala le smrt.«

(»Mentor« IX, str. 22.)

Smrt ga ni našla nepripravljenega.

»Prišel sem domov, to je v tvoje carstvo, smrt« . . .

24. V. 17.

Tako je prorokoval sam sebi po povratku z dopusta. In prišel je angel smrti: 1. junija zvečer ga zadene kos izstrelka v glavo, naslednji dan izdihne in 3. junija popoldne so ga z vsemi vojaškimi častmi pokopali v Rihenbergu. Visok nagrobni spomenik nam kaže, kje počiva nekdanji Žalko, sotrudnik »Mentorja« in »Domačih vaj«.

»Škoda, škoda,« smo rekli vsi, ko smo drugi dan zvedeli žalostno novost. Srce je plakalo . . . Velika izguba! Izguba? Kako je rekel ob njegovi smrti njegov skrbnik in prijatelj? »Če pa dobim še kakega fanta, kot si bil Ti, mu hočem še pomagati kvišku, če ga imajo tudi 23 let starega ubiti, kakor so Tebe, ker nikakor ne more biti izgubljeno življenje, posvečeno izpolnjevanju dolžnosti, kakršno je bilo Tvoje.«

Geografske drobtine.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Podmorska telegrafija. 28. avgusta 1850. l. so položili prvo brzojavno žico med Dover in Calais. Čez par dni je bila že raztrgana. Od 25. do 27. septembra 1857. leta so položili drugo, stala je za vsak kilometer 8580 kron. Transatlantski kabel Irlandija—Nova Fundlandija (1865) je stal na kilometer 8400 kron, nemški atlantski kabel Emden—Azori—Novi York (1904) pa samo še 3036 kron. Hitrost govornice pri irskonovofundlandskem kablu je pri daljavi 1880 morskih milj à 1852 m 64 ur; nemški atlantski kabel pošlje kljub večji dolžini 1950 milj na minuto 170 črk, več kakor angleški. Prvo res pripravno ladjo za polaganje kabla, ki je odgovarjala vsem zahtevam, je osnul Viljem Siemens l. 1874. Največjo tovrstno ladjo »Coloma« so zgradili Angleži za polaganje kabla Vancouver—otočje Fanning l. 1901, nosila je 5500 ton žice. Pred vojsko je bilo v službi 60 kablovih parnikov. Druga kabelska ladja po velikosti je nemški »Stephan« s 5000 tonami.

Najbolj prometne ceste sveta. Okoli cestnega ogla pri Mansion House v londonski City gre vsak dan v tednu 500.000 ljudi in 50.000 voz in vozičkov, čez operni trg v Parizu pa 450.000 oziroma 63.000. Znani Broadway v Novem Yorku 480.000, če računimo zraven še tram itd., pa 700.000. Tudi čez trg Puerta del Sol, središče Madrida, gre povprečno na dan 360.000 ljudi. Po 300.000 jih naštejemo v Friedrichstraße v Berlinu in pa na Vladimírskem prospektu v Petrogradu,

270.000 na dunajskem Grabnu. Kranjska ima dobrih 500.000 prebivalcev, Ljubljana okrog 50.000; to za primero.

Portugalci ne znajo dosti čitati in pisati. Pri nas štejejo analfabete od šestega leta dalje, na Portugalskem pa od sedmega in so jih kljub temu našli l. 1890. 76 od 100, 1900. 74, 1910. pa 69,7 %.

V okolici Konije v Mali Aziji je nanovo namočenih 50.000 ha, v glavnem za bombaž, v okolici Adane pa 500.000.

Šota. Pri isti gorivni vrednosti je šota trikrat težja kakor črni premož in obseže štirikratni prostor premoža.

Ornitološke izkopanine. V Connecticutu v Uniji so izkopali okamenine starih ptičev, najbrže iz dobe krede. Posamni prsti so dolgi do 30 cm. V razmerju s sedaj živečimi pticami so zračunili dolžino teh orjakov na nekako 7 m.

Petrolej. Slab dovoz za časa vojske je prisilil Japonce, da so svojo zemljo še bolj preštudirali. Posrečilo se jim je dobiti nove petrolejske vrelce in l. 1915. so uporabili že za 60% lastnega petroleja. Prej so pa skoro vsega uvažali.

Budimpešta. Stara želja Ogrov se je izpolnila, Budimpešta je postala milijonsko mesto. Ko so videli, da Dunaja ne more doseči, so upali vsaj na milijon. A zadnje štetje leta 1910. jih je razočaralo. Kljub priklopljenju par predmestij niso našli več kot 881.000. Sedaj med vojsko je bil pa prirastek (begunci itd.) silno velik, šteli so in dobili vsoto 1.006.138.

Kitajska je postala republika 12. februarja l. 1912.

Najmanjša država sveta. Visoko na skalah leži v Pirenejih majhna vasica, Saint Goust imenovana. Samostojna je, ne Francozi in ne Španci ne pobirajo tam vojakov in davkov. Poldrug km² obsega, šteje pa 130 prebivalcev. Tavolara ob Sardiniji ima sicer še manj prebivalcev, a je dosti večja, Monaco ima pa pri istem obsegu veliko več ljudi. Ti 130 gorjanci se prav dobro počutijo, nikdar se resno ne kregajo. Ustavo so uvedli, predsednik države pobira tudi davke in je vrhovni sodnik. Enega samega redarja imajo, ta je izvrševalna oblast. Splošna volilna pravica daje državljanom možnost voliti parlament, obstoječ iz dvanajst članov, volilna doba znaša pet let. Ženske volijo, a ne morejo biti voljene. V svetovni vojski je Saint Goust strogo nevtralen.

Ruski lan. Bridko občutimo pomanjkanje predivnih snovi. Rusi so v tem oziru dosti na boljšem, lanu imajo zadosti, pa tudi bom-

baža. V zadnjih letih so pridelali lanu vsako leto ca 250.000 ton, to se pravi skoro polovico vsega evropskega lanu. Prostor, na katerem ga dobivajo, meri ca 1.000.000 ha = 10.000 km² = cela Kranjska. Največ ga je v provinciji Vologda, skoro 150.000 ha.

Bushel. Vedno čitamo o ameriskem žitu in o merah, koliko ga pridelajo. Navadno slišimo besedo bušel. Za pšenico je to vsebina 35,24 l.

Kuba ima glavno besedo za cukr iz trsa, tan. ga dobivajo primeroma največ, 64 0/0 vsega kubanskega izvoza obstoji iz cukra, 26 pa iz tobaka.

Laponci so imeli nedavno shod v norveškem mestu Tromsö; znanstvena predavanja, politične govore, kulturne zadeve. Ugotovili so tudi skupno število vseh, 30.000, in sicer na Norveškem 20.000, na Švedskem 7000, v Rusiji in Fundlandiji pa 3000. Severnih jelenov imajo pa norveški Laponci samo 150.000, švedski pa kljub manjšemu številu 300.000, nad 40 na osebo.

Mehikanski veleposestniki. Mehika obstoji ravnotako kakor Unija iz več zveznih držav. V državi Morelos je ves obdelani svet last 28 veleposestnikov, 9/10 od tega pa last samo dvanajstih takih mogočnikov. V državi Chihuahua (izg. čivava) pa ima večino njiv in pašnikov celó ena sama rodbina. Vendar to še ni njen glavni dohodek, les da še več dobička.

Uganika:

Ali je to Japonka?

Odgovor in imena tistih, ki pravilno odgovore, v prihodnji številki.

Rešitev (zemljepisne) uganke

v 9.—10. štef. Mentorja:

Ta pisac je
otok Kreta ali Kandija.

Uganili so: Gallob Rudolf, učiteljščnik, in Virnik Franc, realec, na Koroškem; Božič Josip, tretješolec, v Trstu; Juglič Franc, šestošolec, in Drašček Alfred, tretješolec, v Ljubljani.

Popravek: V zadnji številki beri na strani 220 pod sliko »Olepševanje grobov o Vseh svetih« namesto »Slovaško kolo«.

KNJIGOVEZNICA KAT. TISK. DRUŠTVA V LJUBLJANI

se priporoča v izvršitev
vsakovrstnih
knjigoveških del.

Solidno delo. Zmerne cene.
Knjižnicam znaten popust.

I. KETTE

LJUBLJANA

FRANCA JOŽEFA CESTA 3

Klobuki, palice, perilo, kravate, pa-
lice, dežniki, galoše, toaletne po-
trebščine itd. Vsi predmeti
za telovadbo, turistikó
in drug šport.

Prodajalna Katoliškega tiskovnega društva

(H. Ničman v Ljubljani)

priporoča svojo bogato zalogo

šolskih in pisarniških potrebščin

kakor: raznovrstni papir,
zvezke, noteze, razne zapis-
nike, kopirne knjige, šolske
in pisarniške mape, radirke,
pisala, črnilo, gumi, tintnike,
ravnila, trikote, šestila, bar-
ve, čopiče, raznovrstne raz-
glednice in devocijonalije.

Priporočljiva domača tvrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega od-
bora za zidanje nove cerkve v Šušihelu pri
Zašemberku, da je gospod

Rajko Sušnik umetni steklar v Šiški

uspravil v imenovani cerkvi enajst novih oken,
krasno in umetno v gotickem slogu, v splošno
zadovoljnost in po zmernih cenah ter je zato v
svoji stroki vredno najboljšega priporočila.

Za stavbni odbor:

V Šušihelu,
dne 12. avgusta 1909.

FRANČIŠEK GABRŠEK,
župni upravitelj.

Fr. P. Zajec, izprašani optik Ljubljana, Stari trg 9

priporoča svoj dobro urejeni optični zavod
kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipal-
cev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravila
očal, ščipalcev itd. izvršuje dobro in cenol

Telovadne priprave in orodje, vsakovrstne
gospodinske in gospodarske predmete, ku-
hinjsko opravo, železno pohištvo, orodje,
raznovrstno železnino, nagrobne križe in
prvovrstne poljedelske stroje priporoča
prva domača tvrdka te stroke

FR. STUPICA V LJUBLJANI

Marije Terezije cesta št. 1

veletrgovina z železnino in razpošiljal-
nica poljedelskih strojev.

Priporočamo :

Grško-slovenski slovar.

Sestavil prof. Anton Dokler. Cena . . . K 12.—

Fizika

za višje razrede srednjih šol. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 5.80

Kemija

za sedmi gimnazijski razred. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 2.50

Psihologija.

Za srednje šole spisal prof. K. Ozvald.
Cena v platno vezani knjigi . . . . . K 3.—

Besede in rekla

k sedmi knjigi Herodotovih zgodopisnih raziskavanj. — Sestavil prof. Fr. A. Jerovšek. Cena . . . . . K 1.—

Slovarček

k I., II. in III. spevu Iliade. — Spisal
prof. Anton Koritnik. Cena . . . . . K —.80

Slovarček

k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV.
spevu Iliade. — Spisal prof. Anton
Koritnik. Cena . . . . . K —.80

Založil

Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano

kjer se dobivajo označene knjige.